

Tema: Vestindien

Anmeldelser 213

- klik på titlen for at komme direkte til anmeldelsen.

Rasmus Augustesen & Krister Hansen: Grønland. Historie, samfund, religion. Systime 2016.

Jeppe Bæk Meier & Rasmus Thestrup Østergaard: Krigens historie. Fra krudtrevolution til hybridkrig. Columbus 2016.

Peter Fibiger Bang, Michael Bregnsbo, Ole Helmersen, Niels Høffding, Kurt Villads Jensen, Jens Christian Johansen, Karl Christian Lammers og Kjeld Mazanti Sørensen: Imperier. Fra oldtid til nutid. Columbus 2017.

Birgitte Gottlieb og Tulu Sinha Hansen: Professionelle samtaler. Columbus 2016.

Claus Friisberg: Grænser for magt. Frederik 3. og enevældens indførelse. Vestjysk Kulturforlag 2017.

Peter Nedergaard: Klimapolitik – et samfundsperspektiv. Columbus 2016.

Rasmus Glenthøj (red.): Mellem brødre. Dansk-norsk samliv i 600 år. Gads Forlag 2016.

Kurt L. Frederiksen: Kongen af Thule. En biografi om Knud Rasmussen. Gyldendal 2016.

Bo Jensen: Skøgernes Danmarkshistorie. Fra offentligt fruentimmer til sexarbejder. Forlaget Foxy 2016.

Peter Højlund: Men de måtte jo dø. Haase Forlag 2017.

Martin Iversen: Udsyn - ØK, Danmark og verden. Lindhardt & Ringhof 2016.

Hannah Arendt: De retsløse og de ydmygede. Oversat fra tysk og engelsk af Claus Bratt Østergaard. Forord v. Thomas Gammeltoft-Hansen. Informations Forlag 2017

Albrecht Koschorke: Adolf Hitlers min kamp – om nazismens poetik. Vandkunsten 2016

Ulla Lunn: Stedet fortæller – om Dansk Vestindien. Gad 2016.

Alex Frank Larsen: Kongehusets joker – fra slavedreng til slotsidol. Informations Forlag, 2017.

Karsten Skjold Petersen: Det ulykkelige slag. Helsingborg 1710. Gads Forlag 2017.

Jeppe Nevers (red.): En verden af viden – Syddansk Universitet 1966-2016. Syddansk Universitetsforlag 2016.

Else Hansen: Professorer, studenter og polit.er. Om velfærdsstatens universitetspolitik 1950-1975. Museum Tusulanum 2017.

René Offersen: Kold krig i Højesteret. Om Jørgen Dragsdahl, Bent Jensen og KGB. Forlaget Vandkunsten 2017.

Ditlev Tamm: Juraens 100 bedste historier – rettens kulturhistorie fra middelalderen til i dag. Gyldendal 2016.

Jesper Vaczy Kragh & Jette Møllerhøj (red.): Sct. Hans 1816-2016. Region Hovedstadens Psykiatri og Psykiatrisk Center Sct. Hans 2016.

Poul Smidt: Viggo Kampmann – modig modstandsmand, klog finansminister, uregerlig statsminister. Gyldendal 2016.

Carl Schmitt: Parlamentarismens krise. Oversat fra tysk og med forord af Lars Christiansen. Informations Forlag 2017

Thomas Kielinger: Winston Churchill. Den sene helt. Hovedland 2015.

Carsten Ingemann & Stig Olesen: Åh, Århus. Gads Forlag 2017.

Norman Ohler: Den totale rus. Lindhardt & Ringhof 2017.

David Kinney & Robert Wittman: Djævlens dagbog. Alfred Rosenberg. Politikens Forlag 2017

Frode Z. Olsen: Ikke en jordisk chance. Danske frivillige i forsvar af Hong Kong 1941. Turbine.

Hanne Strager: Et beskedent geni. Historien og Darwins liv og ideer, der forandrede verden. Gyldendal.

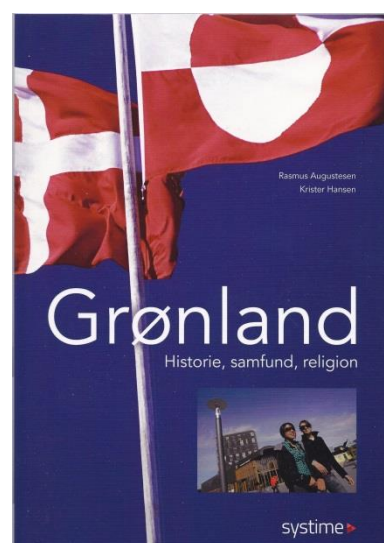
Ole Høiris: Ideer om menneskets oprindelse. Fra Det Gamle Testamente til senmoderne videnskab. Aarhus Universitetsforlag 2016.

Grønland som Pioneering Nation

RASMUS AUGUSTESEN OG KRISTER HANSEN: "Grønland – historie, samfund, religion" Systime 2017, 192 sider, 168 kr. Fås også som iBog, licenspris fra 25 kr.

Krister Hansen og Rasmus Augustesen har begge undervist på GUX Nuuk, og med denne lærebog har de givet en flerfaglig indføring til grønlandske samfundsforhold og problemstillinger. Bogen vil især være velegnet til undervisning i KS-gruppen på HF, idet den dækker fagene historie, samfundsfag og (i mindre omfang) religion.

Bogen indledes veloplagt med historien om, hvordan Selvstyret har omlagt markedsføringen af Grønland fra hundeslæder og isfjelde til det mere moderne og tidssvarende: "*Pioneering Nation*", der også omfatter befolkningen og historien.

Forfatterne har et skarpt blik for nogle af de udfordringer, som det grønlandske samfund står overfor i dag, og de inddrager deres viden om grønlandske forhold på en fin måde. Bogen er bygget op med en introduktion målrettet de tre fag: Historie, samfundsfag og religion, og dernæst fem kapitler, der fokuserer på temaerne:

- identitet
- alkohol
- råstoffer
- uddannelse
- Grønland og grønlandere i Danmark

Hvert kapitel indledes med et refleksionsspørgsmål, som fx s.47: "Kan Grønland klare sig uden Danmarks økonomiske og politiske bistand?" De færreste elever vil kunne give et meningsfuldt svar på dette spørgsmål, men den dygtige lærer kan bruge spørgsmålet til at indkredse en vigtig problemstilling.

Introduktionskapitlet om den grønlandske historie på knap 20 sider indeholder de væsentligste elementer i den grønlandske historie, selv om jeg savner en tydeligere opdeling i faser, som ville lette tilegnelsen for den forudsætningsløse elev. Til kapitlet er der knyttet syv kilder, som af uransaglige grunde ikke er opstillet kronologisk men hulter-til-bulter.

Kapitlet til samfundsfag fortæller om det politiske system, økonomien, sociale forhold og Grønland i den globale verden. Religionskapitlet præsenterer hovedtræk af inuitternes religion og den kristne religion og de forskellige kristne trossamfund i Grønland i dag.

I tema-kapitlerne gives der en introduktion og præsentation af temaet efterfulgt af nogle tekster eller kilder, som man kan arbejde videre med. Det første tema om identitet er spændende, fordi der er sket så meget i de seneste år: De moderne grønlandere er på vej til at finde en ny identitet efter så mange år som en del af Danmark. Selv om Grønland – først og fremmest af økonomiske grunde – fortsat er en del af Rigsfællesskabet, er der ingen tvivl om, at grønlanderne med selvstyreloven fra 2009 er på vej til at (gen)finde deres egen nationale identitet.

Alkohol er det næste tema. Det beskrives, hvordan alkoholen kom til Grønland, og hvordan myndighederne med vekslende held har forsøgt at inddæmme problemet med rationering, forbud og høje priser. Dette tema er ikke let at håndtere, for selv om det er et alvorligt problem, så er det klart, at det store alkoholmisbrug er et symptom på de store forandringer, som grønlanderne har været udsat for de sidste par generationer. (På samme måde som den meget høje selvmordsprocent er det.)

Til gengæld er temakapitlet om råstoffer særdeles velvalgt, for det belyser både interessante muligheder og problemer. For ikke så få år siden troede mange, at råstofferne kunne være nøglen til økonomisk fremgang og dermed selvstændighed, men det har vist sig ikke at holde stik. Hertil kommer de store miljømæssige problemer ved en storstilet udvinding, som for tiden er aktuelt i debatten om uranudvinding i Kvanefjeldet ved Narsaq.

Som næste tema har forfatterne valgt uddannelse, og historien om uddannelse i Grønland præsenteres på nogle få sider. Her ville det måske være mere interessant med andre sider af den grønlandske problematik

som erhvervsforhold, kriminalitet eller andre sociale forhold, som viser noget særligt om de grønlandske problematikker i dag.

Det sidste temakapitel 'Grønland og grønlandere i Danmark' viser først, hvorledes grønlandere i Danmark oplever at blive uglest eller diskrimineret, og det vil være en øjenåbner for de fleste danske! Dernæst kommer diskussionen om Danmark var (er) en kolonimagt, partiernes holdninger til forholdet mellem Grønland og Danmark og endelig kongehusets stilling på Grønland. Kapitlet slutter med en rigtig fin gennemgang af litteratur og ikke mindst film og TV om Grønland. Afslutningsvis er der beklageligvis ikke blevet plads til hverken litteraturliste eller stikordsregister.

Der mangler et tema-kapitel om Grønlands betydning i spillet om forholdene omkring Nordpolen, som tegner til at blive et af de væsentligste områder for udenrigspolitikken de kommende år med meget store interesser fra stormagter som Rusland, USA og Kina.

Sammenfattende er lærebogen et frisk bud på en relevant indføring i grønlandsk historie og samfundsforhold, selv om nogle valg kan diskuteres.

Ulrik Grubb

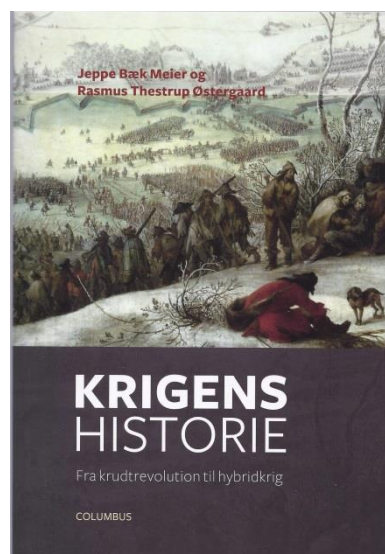
Krigens historie

JEPPE BÆK MEIER OG RASMUS THESTRUP ØSTERGAARD: "Krigens Historie – fra krudt revolution til hybridkrig". Columbus 2017. 191 sider, 145 kr.

Da min kronologisk opbyggede historieundervisning i 3G nærmede sig år 1900, ventede jeg med spænding på, at min klasse skulle undervises i 1. Verdenskrig. Desværre hoppede vi let og elegant over den krig og gik videre til krisen i 1930'erne. Nå pyt, der kom jo én til Verdenskrig, tænkte jeg, men den sprang vi også over. Kun krigen, som aldrig blev varm – den kolde krig - blev behandlet, men kun qua dokumenter og traktater.

Jeg tror næppe, jeg er den eneste, som har haft den oplevelse af fravalg af 'krigen' som emne i historieundervisning. Måske skyldes det, at der i Danmark ikke som i England har været en udbredt militærhistorisk tradition; måske at materialet ikke var til det. Men det er synd, da krige uagtet deres bestialitet er dragende og spændende; i hvert fald for den gymnasiedreng, jeg var.

Jeppe Bæk Meier og Rasmus Thestrup Østergaard giver med bogen *Krigens historie – Fra krudt revolution til hybridkrig* historielæreren en mulighed for at inddrage krigen som emne i undervisningen. Der har været og er et hav af krige og konflikter, som kan inddrages i undervisningen, men de to forfattere har valgt Tredivårskrigen (1618-1648), Første Verdenskrig (1914-1918) og endelig krigen mod Islamisk Stat (2014-) med det bagvedliggende ræsonnement, at de "... har haft størst betydning, ikke kun for den tid de foregik i, men også for tiden efter" (det sidste kan næppe gælde for den igangværende krig mod Islamisk Stat).

Bogen er opbygget med et teoretisk kapitel om krigen som prolog, herefter følger ét kapitel om hver af de tre ovenstående krige og endelig afsluttes bogen med en epilog om fremtidens krige; ergo 5 kapitler fordelt på 188 sider. Kapitlerne om de udvalgte krige er bygget stringent op efter formelen; årsag & forløb, strukturniveau, slagmarken, hjemmefronten, krigens afslutning og slutteligt den behandlede krig i skønlitteraturen. Opbygningen giver læser et godt overblik og især det sidste afsnit om krigen i skønlitteraturen giver en skøn tværfaglig vinkel på emnet.

Krigens Historie er spækket med kildeøvelser, opgaver, figurer og statistikker, så der er masser af tage fat i. Især bogens teorikapitel står stærkt. Det tager læseren i hånden og fører denne sikkert og overskueligt gennem teorien om fænomenet krig.

En dråbe malurt må falde i forlaget Columbus' bæger på grund af bogens layout. Havde bogen været trykt i blot nogle få centimeters større format, ville flere af kildeøvelserne have kunnet være optrykt på en dobbeltside, hvilket gør det lettere for eleven af lave de af forfatterne forslåede komparative analyser uden at bladre frem og tilbage. Herudover kunne der være gjort mere ud af flere af tabellernes farvemæssige udsmykning; men det er ren æstetik og har intet med indholdet af tabellerne at gøre.

Til forfatterne må opfordringen lyde på, at der skal flere illustrationer i bogen. Min indre drengerøv skriger på langt flere illustrationer af bataljer, bombardementer, ildrygende geværer, rullende kampvogne, dogfights osv.. Alt det, som er fængende ved krigen. Når de franske batallions formationer beskrives, er det ikke nok med en figur; et kobberstik af samme ville ikke skade. Når Maxim maskingeværet beskrives, så vil læseren også se et billede af det (helst i aktion). I stedet spises den sultne læser, som glæder sig til kaste sig over bogens velvalgte emne af med kildetekster, figurer og statistikker. Illustrationer er ikke kun blikfang, men øger også indlevelsen og interessen for det, der skrives om.

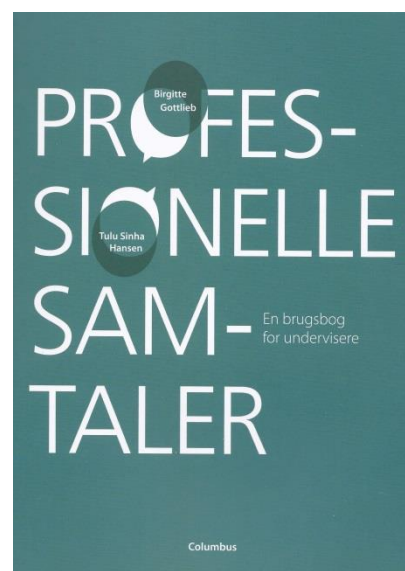
Ses der bort fra de ovenstående små hik, udfylder *Krigens Historie* et vigtigt hul i viften af historiebøger til gymnasiet. Ofte er fokus kun årsagerne til og konsekvenserne af krige, men ikke selve krigen. Bogen er et kærkomment sendebud til især de drenge i gymnasiet, som savner en historieundervisning, der kvalificerer emnet 'krig', som de har leget som børn, ser på film og måske læser om i populærhistoriske tidsskrifter.

Lasse Taagaard Jensen

Professionelle samtaler

BIRGITTE GOTTLIEB OG TULU SINHA HANSEN: "Professionelle samtaler - en brugsbog for undervisere." Columbus 2016. 102 sider, Skolepris 140 kr. eks. moms.

Som anmelder på *Historie Noter* er man heldig. Man får bøger tilsendt om alt fra de store slag i 1. Verdenskrig over slavehandel til nordkoreansk kommunisme, og man får oven i købet lov til at beholde bogen som tak for den fornøjelse, det som regel er at skrive et par ord om den pågældende bog.

Nærværende anmeldelse handler om en bog, der må siges at være i en anden boldgade – her er de store episke fortællinger eller den nyeste historieforskning fraværende. Ja, faktisk har bogen egentlig ikke meget med historiefaget eller historieundervisningen at gøre – og så måske alligevel? I denne sluttede kreds må vi nok nølende erkende, at der i hvert fald principielt set kan være interessante og vigtige bøger i verden, der ikke handler om historie; -)

Som titlen indikerer, er der tale om en nicheudgivelse i nærmest ekstrem grad. Bogen kan næsten pr. definition ikke blive solgt i mere end ca. 15.000 eksemplarer, hvilket endda skulle forudsætte, at mere eller mindre samtlige gymnasielærere i Danmark skulle vælge at investere i bogen. Den henvender sig nemlig specifikt til undervisere i gymnasieskolen og er en "redskabsbog", der i den grad er konkret og "hands on". Temaet er også ret snævert: hvordan afholder man som underviser en professionel samtale med en elev; en samtale der udvikler og flytter eleven fagligt m.m. i den retning, som man ønsker. Der gives mange virkelighedsnære eksempler og råd i bogen lige fra karaktersamtalen til mentorsamtalen og vejledningssamtalen m.m. Første del af bogen sigter mod at give en teoretisk baggrund for den professionelle samtale, og anden del er mere praksisorienteret.

Med andre ord, når bogen hedder "en brugsbog for undervisere" skal det opfattes bogstaveligt. Læseren bliver fx præsenteret for helt konkrete spørgsmål, man kan stille eleven i en vejledningssituation, desuden indeholder bogen flere eksempler på cases, hvor opdigtede dialoger fungerer som typiske situationer, en underviser kan spejle sig i, når han eller hun skal tale med en elev.

Jeg synes bestemt, at jeg blev præsenteret for en række øjenåbnere undervejs, hvor jeg følte, at bogens værktøjer ville kunne være brugbare i forbindelse med fremtidige elevsamtaler. Bogen vil uden tvivl være et værdifuldt bidrag til eksempelvis pædagogikumuddannelsen. Jeg tror, at de svære samtaler måske i særlig grad kan volde den uprøvede, unge lærer kvaler.

Bogen er solidt funderet i den australske uddannelsesforsker John Hatties univers. Det er både en styrke og en svaghed. Der er ingen tvivl om, at australierne og newzealænderne (fx også Viviane Robertson) har arbejdet meget hårdt og kvalificeret med uddannelse i de seneste årtier. Det har givet en stor og relevant viden, som vi har kunnet lade os inspirere af i eksempelvis Danmark.

Men jeg vil gerne personligt understrege begrebet "inspirere", da forskningen Down Under i hele sit univers ofte i lidt for høj grad er gennemsyret af det "evidensbaserede" og "det praksisnære". Læreren skal i dette univers – hvis han er god – hele tiden forholde sig til, om undervisningen virker, og vel og mærke måle på det. Denne tilgang til undervisning risikerer i sin ekstreme konsekvens at skylle barnet ud med badevandet og kan føre til "teaching to the test" undervisning.

Så vidtgående er Hattie dog ikke (og det er nærværende bog heller ikke), men han er blevet misbrugt af overivrige politikere m.fl., der vil have mest mulig og dokumenteret effektiv undervisning for pengene. Denne kritik skal man have i bagehovedet, når man læser og lader sig inspirere af "Professionelle samtaler" – vi skal ikke derhen, hvor enhver kontakt lærer og elev imellem skal rammesættes som en professionel samtale, hvor fokus er på, om eleven nu flytter sig i tilstrækkelig grad fagligt eller menneskeligt – kan den dybe, dannende samtale mellem to mennesker sættes i rammer og kasser? Ja, et stykke hen ad vejen, men der skal være rum til mere!

Den danske model

CLAUS FRIISBERG: "Grænser for magt. Frederik 3. Og enevældens indførelse". Vestjysk Kulturforlag 2017, 434 sider, illustreret, 298 kr.

1660 er et skæbneår i Danmarkshistorien. Efter de foregående års krige med Sverige er kongeriget formindsket med en tredjedel. Landet er på randen af statsbankerot. I den situation gennemfører Kong Frederik 3. et statskup, der indfører arvekongedømme og enevælde. Her bliver den moderne danske stat grundlagt. Omvæltningen i 1660 er en afgørende nøgle til at forstå den danske statsdannelse særlige karakter – også efter enevældens afskaffelse i 1848.

Med "Grænser for magt" har Claus Friisberg leveret et væsentligt bidrag både til et perspektiverende overblik over og en nyfortolkning af dette skelsættende vendepunkt. Claus Friisberg har – med ansættelse på Varde Gymnasium fra 1970 – gennem årtier udfoldet et imponerende forfatterskab med tilhørende enmandsbetjent forlag. Mange gymnasielærere vil kende hans danmarkshistorier og kildesamlinger til undervisningsbrug. Men virksomheden er i de senere år blevet udbygget med en række forskningsbaserede fremstillinger, herunder doktordisputatsen fra 2007 i to bind: **Ingen over og ingen ved siden af Folketinget**. Det er blevet til adskillige værker om dansk forfatningshistorie i 1800-tallet. Og med to bøger fra 2016: **Dansk demokrati. Idé og praksis 1835 til ca. 1973** og **Dansk demokrati og politik 1973-2015 i en verden i hastig forandring** har han fulgt udviklingen helt up to date.

Nu har han så taget skridtet tilbage for at belyse af grundlaget for det hele, statsomvæltningen i 1660.

Friisberg placerer sig med et klart standpunkt i forhold til den ganske omfattende forskning, der har beskæftiget sig med enevældens indførelse. Han tillægger Frederik 3. rollen som aktiv spiller - kalder ham 'hovedmand' - bag såvel statskup som udformningen af de grundlæggende love, enevælden kom til at virke under, nemlig Enevolds regeringsakten fra januar 1661 og Kongeloven fra 1665. Ifølge Friisberg har det været helt afgørende for kongen, at magtovertagelsen kom til at fremtræde som legitim, og altså dermed i kongens selvforståelse ikke noget statskup. Den nye enevælde blev derfor indlejret i et forfatningsgrundlag, som også den suveræne konge var underlagt. Deraf bogens titel: "Grænser for magt".

Set i det lys fremstår 'den indesluttede, ærgerrige Frederik' som en af de store skikkelser i Danmarkshistorien, godt hjulpet af en snæver kreds af tyske rådgivere, medbragt fra de nordtyske fyrstedømmer Bremen og Verden, som han havde administreret før han på grund af den udvalgte prins Christians død i 1647 af Rigsrådet blev valgt til dansk konge. Bogen behandler den stadige magtkamp mellem den danske højadel - repræsenteret i Rigsrådet - og den magtbevidste konge i perioden før 1660. Desuden rummer den et vægtigt kapitel en omfattende analyse af den samtidige europæiske forfatningsdebat, hvorfra kredsen omkring kongen henter afgørende argumenter i bestræbelserne på at kaste et skær af legitimitet over det statskup, der sætter rigsrådet skakmat.

De dramatiske begivenheder omkring stændermødet og arvehyldingen i efteråret 1660 behandles, men det helt afgørende er analysen af den strategi, der udfolder sig i de kommende måneder og år, da den nye

regeringsform skal trækkes i tøjet. Her optræder kongen ifølge Friisberg som en fleksibel, men målrettet realpolitiker. Set i det lange perspektiv bliver der opbygget en styreform, hvor den overordnede **statsinteresse** er i højsædet. Den reelle magt bliver placeret i kollegiestyrets bureaukrati, der efterhånden bliver bemandede af veluddannede professionelle. Denne statsmagt bliver langtidsholdbar og danner også grundlaget for folkestyrets Danmark.

Den - både i overført og konkret forstand - vægtige bog hviler på omfattende analyser af de aktstykker, love og recesser, der indgår i den store forandringsproces. I en vis forstand krævende læsning med omfattende latinske citater, hvor af de fleste – men ikke alle – venligt er oversat til dansk. På den anden side er bogen skrevet i et letløbende, slagkraftigt nutidssprog, der bærer præg af forfatterens mangeårige omgang med gymnasieelever. Man kan godt blive revet med under læsningen. Det er jo et dramatisk stof, og det handler også om menneskeskæbner.

Dobbelt ærgerligt er det, at denne formidable præstation af en bog skæmmes af en alt for lemfældig korrektur. Det vrimler med fejl. Det er også mildt sagt uheldigt, at noteapparatet slutter med note 102 (s.434). De resterende henvisninger frem til note 471 må den nysgerrige anmelder undvære!

Claus Friisberg: "Grænser for magt" fortjener at blive bemærket i historielærerkredse. Bogen kan være en påmindelse om, at en fordybelse sammen med eleverne i statsomvæltningen i 1660 kan bidrage afgørende til at forstå den særlige model, det danske samfund er bygget over.

Knud Holch Andersen

Opdateret indføring til Klimapolitikken

PETER NEDERGAARD: "Klimapolitik - et samfundsperspektiv". Columbus 3. udgave 2017. 144 sider, 166 kr.

Den tredje udgave af Peter Nedergaards "Klimapolitik" er en opdatering og en udvidelse i forhold til de to foregående udgaver af samme bog. Bogen starter med et kapitel, der kort gennemgår klimaets betydning for de menneskelige samfund, og hvordan klimaet har indvirket på disse. Herefter gennemgår bogen først de grundlæggende problemstillinger i klimapolitikken såsom interesse modsætninger mellem forskellige storpolitiske aktører samt udfordringen omkring CO2 belastningen overfor ønsket om økonomisk vækst.

Kapitlet "Teorier om klimapolitikken" indeholder allehånde teorier og anden information, der spænder fra Pareto-optimalitet, priselasticitet over spilteori til et politisk og sociologisk fagfelt, alt sammen relateret til klimaproblematikken.

Kapitlet om "de institutionelle rammer om klimapolitikken" strækker sig fra dansk klimapolitik over FN's COP proces til klimapolitiske tiltag i EU. Vi får også lige den åbne koordinationsmetode i EU med undervejs. Det sidste kapitel handler udelukkende om Danmarks klimapolitik.

Bogen er løbende forsynet med tabeller, modeller og illustrationer, der anskueliggør sammenhænge og modsætninger inden for det klimapolitiske felt. Efter hvert kapitel er der en opsummering af hovedpunkterne samt forslag til opgaver. Bogen indeholder to sær afsnit med leksikale oplysninger (i det andet kapitel og efter det femte kapitel), således at organisationer som OPEC, ALBA, G-77, EU mv forklares. At de to afsnit ikke er slået sammen, men optræder hver for sig, giver ikke umiddelbart indlysende fordele.

Nedergaard har tydeligvis stor tiltro til elevernes evner til og interesse i at konsumere store mængder faktuel stof. Spørgsmålet er om bogen på det område er tilstrækkelig tilpasset moderne gymnasieelevers læringsmønstre. Under alle omstændigheder spænder Nedergaards bog over hele det klimapolitiske område og lidt til. På den måde får man noget for pengene!

Bogen er ikke relevant i en faghistorisk undervisningssammenhæng, men kan bruges i AT og KS sammenhænge, ligesom den er relevant i SRP-opgaver. Den henvender sig primært til samfundsfag og sikkert også til naturgeografi.

Jørgen Lassen

Mellem brødre

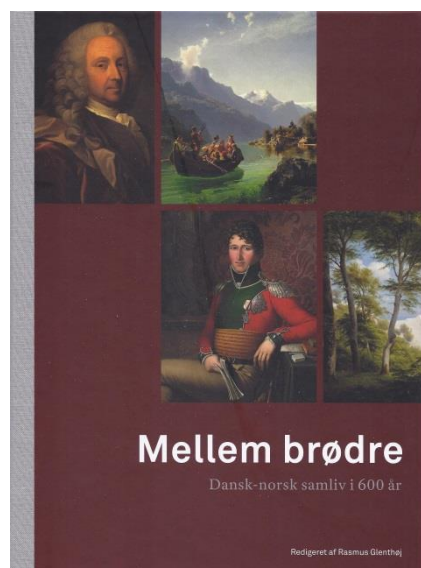
RASMUS GLENTHØJ red.): "Mellem brødre. Dansk-norsk samliv i 600 år". Gads forlag 2016, 328 sider, 350 kr.

Bogen er udgivet med støtte af både Folketinget, Stortinget og flere fonde for at markere 600 års samliv mellem Danmark og Norge. Bogen er en artikelsamling, der tager en række centrale emner op. Bogen er meget velillustreret og præsentabel i sin form. Indholdsmæssigt er artiklerne med en prolog og epilog samlet i 4 store afsnit: *Foreningstiden*, *Den kulturelle union i 1800 tallet*, *Politik og samfund på tværs af Skagerrak* og *Foreningens konsekvenser*. Forskerne der har skrevet bogens artikler, har haft et dobbelt formål. De vil bidrage til forståelsen af de historisk-kulturelle relationer, der er mellem de to lande, men artiklerne indeholder også et korrektiv til de gængse historier om forholdet mellem de to lande.

Antologien dækker mange sider af forholdet mellem Norge og Danmark. Det gælder alt fra de sproglige og kulturelle forhold til de politiske og Norges betydning for den danske flådes storhed. For mange vil det fungere som en øjenåbner for de mange relationer mellem de to lande.

Det bidrager til sammenhængen i antologien, at redaktøren Rasmus Glenthøj har skrevet en god prolog og epilog. Men han bidrager også med et indlæg om historien omkring adskillelsen, hvor han sætter et stort spørgsmål ved den almindelige kritik af Frederik den 6.'s ansvar for tabet af Norge. Han gennemgår tillige de danske liberales brug af den norske 1814 grundlov som banner i den danske forfatningskamp, specielt efter Christian den 8. tronbestigelse 1839.

I mange af bogens kapitler er der fokus på den fælles historiefortælling eller mangel på samme. Det virker overraskende, hvor lidt fokus en stor del af de danske historikere rent faktisk har haft på Norges rolle i unionens over 400 årige historie. Den norske historiker Odd Arvid Storseen viser, hvor få gange Politikens Danmarks-historie fra 1960erne omtaler Norge og følger det op med en vurdering: " *en tilsvarende neglisjering av Danmark vil være utænkelig i enhver norgeshistorie*" (s. 218)

Der er flere artikler om de kulturelle relationer mellem Danmark og Norge. Jørgen Haugan beskriver et overraskende paradoks. Efter tabet af Norge i 1814 blev den kulturelle forbindelse mellem Norge og Danmark nærmest forstærket, bl.a. fordi de store norske forfattere fortsat udkom på danske forlag. Haugan går så vidt som til at sige: *“Tilbage står den kjensgerning, at Norge som moderne kulturnasjon ble grunnlagt i Gyldendalske Boghandel i København ... Det var følgelig Danmark som kulturelt sett løftet Norge ut av 400-årsnatten”* (s. 123)

Bogens artikler fokuserer, som det fremgår af ovennævnte afsnitsinddeling, ikke kun på selve unionstiden, men også på tiden efter og konsekvenserne af unionen. Der er således artikler om de to landes forskellige forhold til indtræden i EF, og et helt kapitel er viet til den danske hjælp til Norge under og efter Anden Verdenskrig.

I epilogen fokuserer Glenthøj på forskellene mellem den norske og danske historiske hukommelse i forhold til foreningstiden. Han gør opmærksom på den asymmetri, der er i den historiske hukommelse mellem den dominerende part og den svage part, og at den nationale hukommelse ofte er selektiv. I forhold til den aktuelle diskussion om udkantsproblematik anføres det, at følelsen af uretfærdig behandling mod Norge ofte ikke bundede i forholdet til Danmark, men til København, som også for datidens jyder kunne opfattes som en dominerende metropol.

Afslutningsvis påpeger Glenthøj næsten som et motto for antologien vigtigheden af historisk bevidsthed og historisk viden: *“Den manglende historieforståelse gør os lettere til fals for en unuanceret og politisk historiebrug. Det medfører ofte, at en fortid som er grå, bliver fremstillet enten som sort eller hvid. Manglende historisk viden gør en lettere at manipulere, mens viden om fortiden giver større frihed og selvstændighed”* (s. 295). Og netop viden om de 400 års samliv og dens konsekvenser bidrager denne bog til.

Johannes Lebech

Knud Rasmussen – Kongen af Thule

KURT L. FREDERIKSEN: *“Kongen af Thule. En biografi om Knud Rasmussen”*. Gyldendal 2016. 437 sider, 350 kr.

Denne tredje udgave af Kurt L. Frederiksens Knud Rasmussen-biografi er en både velskrevet og veldisponeret fremstilling af den berømte polarforskers omfattende virke. Som forlagets materiale fortæller, handler den om polarforskeren, ekspeditionslederen, ægtemanden, kvindebedårer, civilisatoren, urmennesket - og man kunne tilføje historiefortælleren, videnskabsmanden samt imperialisten Knud Rasmussen (KR).

I historisk sammenhæng er *“Kongen af Thule”* relevant ud fra mindst tre vinkler. For det første falder Knud Rasmussens polarekspeditioner tidsmæssigt sammen med - og er en del af - sidste fase af udforskningen og kortlægningen af de uudforskede områder på verdenskortet. Den fase som ofte betegnes som imperialismen – årtierne før og efter 1900.

Desuden er Knud Rasmussen en central aktør i den danske Grønlands-politik fra ca. 1900 til sin død i 1933. Han spiller således en stor rolle i Haag-processen i begyndelsen af 1930'erne, hvor de norske krav på store områder i Østgrønland afvises af den internationale domstol, og hele Grønland dermed tilfalder Danmark. Den amerikanske regering havde allerede i forbindelse med salget af De Vestindiske Øer i 1917 officielt erklæret, "... at den ikke ville modsætte sig, at den danske regering udvider sine politiske og økonomiske interesser til hele Grønland." (s. 226)

Endelig er han en af Danmarks første mediehelte. Knud Rasmussen var en fremragende formidler af sine ekspeditionsresultater, men samtidig dygtig til at udnytte tidens medier til at sætte sig selv i scene som eventyrer og undtagelsesmenneske.

Om polarforskeren og koloni-administratoren Knud Rasmussen konkluderer Kurt L. Frederiksen: "I den udstrækning hans arbejde i Grønland var imperialistisk, havde det et mere menneskeligt ansigt end så ofte set" (s. 416). Grundlæggende var KR de danske koloni-myndigheders forlængede arm i Thule-området, som han opdagede og administrerede i årtier - man må her sige at bogens titel er spot on! Men på de fleste områder tænkte og handlede KR slet ikke som koloni-administrator, men ud fra hvad der – efter hans opfattelse – tjente eskimoerne bedst. Og i Danmark var han gang på gang grønlandernes kritiske fortaler over for den danske regering. Men samtidig blev Knud Rasmussen og hans virke for mange danskerne bekræftelsen på, at Danmarks behandling af grønlanderne var ok.

Knud Rasmussens karakter var helt fra barndomsårene i Grønland defineret af hans dobbelte dansk-grønlandske identitet. Han var på den ene side grønlander, eskimo og jæger, på den anden side europæer, intellektuel og digter. Sådan opfattede Knud Rasmussen også sig selv. Og denne dobbelthed fastholder Kurt L. Frederiksen fint gennem hele bogen. Portrættet af KR er nuanceret og grundlæggende sympatisk: han fremstår som et fascinerende, charmerende og hjertevarmt menneske.

Knud Rasmussen er en spændende og myteomspunden skikkelse, og Kurt L. Frederiksen underspiller bestemt ikke de mere spektakulære og heroiske sider af hans liv. Men forfatteren er ikke ukritisk; han forholder sig analyserende og motiv-diskuterende til mange af Knud Rasmussens projekter og beslutninger.

"Kongen af Thule" har nok begrænsede anvendelsesmuligheder i historieundervisningen. Dertil handler den om mange forhold, der trods alt ikke har den store interesse i en overordnet historisk kontekst. Men stof fra bogen vil nok kunne anvendes i forbindelse med større skriftlige opgaver.

Her er det dog et problem, at bogen – for at sige det mildt – ikke er et eksempel til efterfølgelse for opgaveskrivere. I forordet leverer Kurt L. Frederiksen en lettere uforståelig undskyldning for, at bogen er uden det klassiske kildehenvisningsapparat. Men tilføjer han: oplysningerne er bygget ind i teksten. Hvordan det er sket, har denne anmelder i de fleste tilfælde vanskeligt ved at se. Grundlæggende er bogen uden kildehenvisninger, og det er et reelt problem.

Henrik Bonne Larsen

Skøgerne

BO JENSEN: "Skøgernes Danmarkshistorie. Fra offentligt fruentimmer til sexarbejder". Forlaget Foxy 2016. 284 sider inkl. illustrationer, 299 kr.

Skøgernes Danmarkshistorie er en sælsom udgivelse. Forfatteren har haft den ambition at samle al eksisterende publiceret viden om prostitution og således formidle 'prostitutionens historie i Danmark 1860-2000', som en undertitel på bogen hedder. Selvom forfatteren redeligt gør klart, at han ikke er faghistoriker, er der altså alligevel lagt op til en form for faglig formidling. Der er et rigt noteapparat og en fyldig litteraturfortegnelse der rummer i hvert fald betydelige dele af den egentlige faghistorie (også om beslægtede emner som køns-, social-, og byhistorie) - herunder en række universitetsspecialer.

Litteraturfortegnelsen rummer ligeledes et rigt kildemateriale. Fokus er udelukkende lagt på kvindelige prostituerede. Kapitlerne er struktureret efter dels et fremadskridende kronologisk princip og dels efter et tematisk princip, der sigter på det forfatteren er allermost optaget af: hvordan myndigheder og samfund i øvrigt har opfattet prostitution siden midten af 1800-tallet og frem til i dag. Et kapitel hedder således 'De spreder smitte! Under politi-kontrol, 1860-1906', et andet 'De gør det af nød og fattigdom! Branchen under forvandling, 1945-1985'. På den måde sigter bogen på at give et vist overblik over hvordan lovgivningen på feltet har forandret sig og hvilke temaer der har præget den offentlige prostitutionsdebat. Herudover har forfatteren søgt at få et aktør- og hverdagsorienteret perspektiv med i fortællingen undervejs – altså hvordan de prostituerede selv har oplevet og fortalt deres historie og hvordan de prostituerede optræder som naboer, bekendte eller andre figurer i mere generelle erindringer fra fx København i 1950'erne. Det er svært og fortællingen rummer mange huller, både fordi kilderne er sparsomme og fordi det kildeanalytiske arbejde her er noget ujævnt. Men idéen om således at søge at indfange såkaldt almindelige menneskers oplevelse af prostitution i hverdagslivet er god og giver flere steder interessante blik ind og ud af de københavnske vinduer.

Alligevel er *Skøgernes Danmarkshistorie* faktisk svær at anvende hvad enten sigtet er at få et overblik eller komme i dybden med de forskellige nedslag. Indvendingen kan måske forekomme sær, al den stund forfatteren ikke gør krav på at arbejde faghistorisk. Men hele udgivelsens form og ikke mindst undertitel gør det alligevel relevant at fremsætte indvendingen. Flere forhold gør sig gældende i denne kritik. For det første er fremstillingens struktur ret rodet og forfatteren lader sig drive med de forskellige bagvedliggende værker og kilder. Kapiteloverskrifterne lægger hver for sig op til en ret klar rød tråd, som desværre forsvinder undervejs. Rent sprogligt er det ligeledes rodet. Forfatteren veksler mellem passager med mange fagudtryk (fx socialhygiejne) og teoretiske henvisninger (fx til Foucault) til passager, hvor sproget er præget af klichéer: "I mellemkrigstiden gjaldt det, at man skal yde før man kan nyde."(s. 122). Også her er teksten præget af, at forfatteren nogle steder (helt legitimt) skriver 'med på' den litteratur han bruger og andre steder er på meget gyngende grund. En yderligere årsag til den store ujævnhed i teksten skal måske også findes i, at der ikke skelnes mellem fx forskningsbaseret faglitteratur, øjenvidneberetninger eller selvbiografier som dokumentation når forfatteren fremsætter sine pointer. Materialerne bliver reelt

ligestillede i udsigelseskraft og relevans. Legitimt nok måske, fordi det netop er lægmandshistorie, men det går ud over klarheden i fremstillingen.

Min afsluttende indvending, som måske i virkeligheden er den mest fundamentale, går på bogens lidt kryptiske tilgang til hele feltet. Forsiden er prydet med et billede af et meget eksotisk udseende kvindeansigt, delvist skjult bag en sølvglitrende maske og på bogens første side citeres Mathæusevangeliet: *"Skøger går forud for jer ind i Guds rige"*. Denne besyngelse af prostitution og prostituerede er en medspiller gennem hele bogen. Det betyder at de sociale problemer der unægtelig kan være forbundet med prostitution og valget af at udøve det, næsten hele vejen igennem fremstilles som en konstruktion myndighederne presser ned over hovedet på de prostituerede – ikke som faktisk eksisterende problemer. Bogens vægtning af prostitution som et selvstændigt, rationelt og ofte fornuftigt valg af erhverv (som grådige alfonser og moraliserende myndigheder skal holde sig fra) er formentlig valgt for at gå imod de mange former for stigma som prostituerede blev og bliver mødt med. Det kan være legitimt, men her ledsages det altså af en sælsom besyngelse af fænomenet, som nedtoner sociale og magtmæssige problematikker og har den konsekvens, at fx fænomener som trafficking ikke berøres.

Positivt læst er bogen en hjertevarm synliggørelseshistorie, der sætter fokus på den sociale marginalisering og ofte meget brutale behandling prostituerede er blevet mødt med fra både myndigheder og samfund - stemplet som degenererede, afstumpede, psykisk syge og meget andet. Forfatteren har helt ret i, at debatten og den førte politik på feltet har været både moraliserende og patroniserende – men den har også været andet og mere og prostitution kan næppe forstås på kun en måde. På den måde er der her mere tale om et stærkt normativt partsindlæg i en yderst kompleks debat end 'Prostitutionens historie i Danmark 1860-2000'. Til det sidste er man bedre hjulpet i den øvrige faglitteratur på feltet.

Karen Steller Bjerregaard

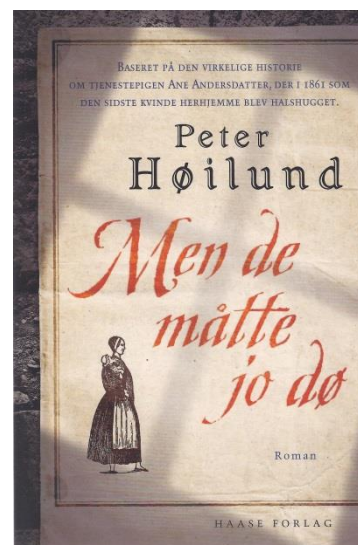
Retshistorie

PETER HØILUND: *"Men de måtte jo dø"*. Haase Forlag 2017. 188 sider, 200 kr.

Bogen handler om den sidste henrettelse af en kvinde, som forekom i Danmark: Halshugningen i 1861 af tjenestepigen Ane Cathrine Andersdatter, som var dømt for at have dræbt tre af sine fire børn, da de var næsten nyfødte.

Rødovre Lokalhistoriske Forening udgav i 2013 en bog, hvori retssagens akter er gengivet. Forfatteren er Henry Hansen, titlen "Ane Cathrine Andersdatter". Peter Høilunds bog præsenteres som skønlitteratur, skrevet med inspiration fra de historiske kilder i Rødovre Lokalhistoriske forenings bog, men med masser af fiktive og kontrafaktiske elementer.

Når bogen præsenteres som skønlitteratur, skal den naturligvis ikke bedømmes ud fra historiefagets præmisser. I forhold til historiefaget er det eneste relevante aspekt den pind i læreplanen, som hedder "brug og misbrug" af historien.

Men det er ikke stor litteratur, man kan læse i bogen. Personerne virker stereotype og utroværdige, dialogen er stiv og dårligt flydende. Nogle steder bruges dagligdags sprog svarende til nutidens, andre steder forsøger forfatteren at "historicere" sproget, så det passer til midten af 1800-tallet. I teksten indgår elementer, som ikke eksisterede på det tidspunkt, hvor handlingen foregår. Et sted serveres der croissanter (i samtiden ville man kalde det horn eller wienerbrød), et andet sted Sarah Bernhardt-kager (den type kager er første gang lavet i 1911) og midt på dagen spises der frokost og drikkes mælk(!) til maden.

Peter Højlund vil med sin bog vise, hvordan ugifte, fattige kvinder blev behandlet i 1800-tallet, men resultatet er hverken troværdigt eller gripende. Hvis man vil læse om den konkrete sag, er det bedre at gå til de originale kilder i Rødovre Lokalhistoriske Forenings udgivelse. Hvis man vil læse skønlitterære værker om behandlingen af samfundets underklasse i 1800-tallet, kan det anbefales at gå til f. ex. Pontoppidan eller Martin Andersen Nexø.

Bente Thomsen

ØK, Danmark og Verden

MARTIN IVERSEN: "Udsyn - ØK, Danmark og verden". Lindhardt & Ringhof 2016. 664 sider, 500 kr.

D.26.3.2015 opløstes det danske handelskompagni Østasiatisk Selskab (ØK) på en ekstraordinær generalforsamling. Selskabets mange forretninger var frem til denne dato blevet solgt, oprettet som selvstændige aktieselskaber eller lukket. Sådan sluttede en af de mest markante virksomheder i Danmarkshistorien af.

ØK blev stiftet i 1897 og eksisterede i 118 år. Årene kan inddeles i 5 faser. I den første periode af firmaets historie var den navnkundige direktør H. N. Andersen (1897-1934) den gennemgående person. Han var skaberen af firmaet, og det var ham, der førte firmaet frem til at være rigets største i løbet af par årtier. Andersen udviklede ØK fra udelukkende at satse på shipping til at satse på "vekselvirkning" mellem egne skibe, plantager, industri og handel.

Efter Andersen kom Dir. Prins Axel (1934-53) til roret, der trods 1930ernes krise med protektionisme, besættelsen og anden verdenskrig sammen med dir. Håkon Christiansen (1938-1960) bragte firmaet frelst igennem, så det i 1950erne nåede sit højdepunkt og indtog pladsen som nordens største virksomhed. Fra 1930erne og frem til 50-erne udviklede ØK sig til en global virksomhed med selvstændige (dvs. decentralt styrede) filialer, som opdyrkede egne markeder og opland, kombineret med en topmoderne linje- og tankskibsflåde.

Den tredje fase stod dir. Mogens Pagh (1960-1980) for. I 1950erne og frem var ØK-strategiens fundament det "knowhow" om de mange markeder, som firmaet gennem sit omfattende filialnet sad inde med. Der blev indgået mange nye strategiske samarbejder, og fokus blev nu rettet ind på opbygningen af industrielle virksomheder. Konsekvensen af de mange investeringer gennem 1950erne og 60erne medførte et (for

ledelsen) uoverskueligt konglomerat. I 1965 bestod ØK af 197 virksomheder inden for et utal af forskellige forretningsområder samt 90 selskaber, hvor ØK var involveret. Tallet voksede siden hen. Strategien kaldes diversifikation og var god erhvervslatin i samtiden. Selv om man ramte ind i oliekrisen og lavkonjunkturen i 1970'erne, ændrede kompagniet ikke sin vækstorienterede strategi af den grund. Det kom til at lægge grunden til firmaets problemer og senere skæbne.

Kompagniets fjerde fase blev tegnet af dir. Henning Sparsø. Martin Iversen lader det mere end skinne igennem, at Sparsø ikke magtede at modernisere firmaet og heller ikke at adressere globaliserings udfordringer. ØK blev i løbet af 1970'erne og 80'erne fanget i en strukturel krise, der viste sig uløselig for de, der havde ansvaret for driften. Hvor man havde haft brug for en ny strategi og en struktur, der kunne skabe overblik over den labyrintiske virksomheds aktiviteter samt fokus på virksomhedens udvikling, søgte Sparsø at løse problemet ved finansielle transaktioner, der kunne berolige børsen. Samtidig lukkede ledelsen sig hermetisk overfor investorer og aktionærer. Firmaet drev uden nogen overordnet plan og blev mere og mere sønderlået for hver økonomisk krise, der opstod såvel lokalt i Danmark som i udlandet i gennem 1980'erne og 90'erne.

Den femte og sidste fase indledtes med kulminationen på de mange kriser og interne magtkampe i firmaets top. I 1992 havde Den Danske Bank mistet tilliden til ØK-ledelsen og krævede gennemgribende forandringer. De kom, men de nye ledere kunne ikke genopfinde ØK. Grundlaget for ØK i form af handelsagenturer og knowhow om vanskelige markeder, var stærkt udfordret gennem IKT-revolutionen og masseproduktion, ligesom frasalg og lukning af de mange industrivirksomheder, som var blevet skabt i kompagniets levetid, tømte firmaet for vækstmuligheder. Den logiske konsekvens blev lukningen af firmaet i 2015.

Erhvervshistorie er en særlig og ikke altid lige anerkendt genre inden for historiefaget. Bøgerne og den bagvedliggende historiske research er som regel bestillingsarbejde, hvor det er virksomheden eller brancheorganisationen, der betaler. Det gør, at historikeren må lade sig påvirke bevidst eller ureflekteret af, hvad man kunne kalde erhvervslivsdiskursen. I denne diskurs bliver aktieudvidelser, finansiering af investeringer, erhvervsprojekter, besættelse af bestyrelsesposter osv. de centrale begivenheder. Jeg har læst meget erhvervshistorie ikke mindst i forbindelse med mit speciale. Det var ingen fest. Men gennem studiet af denne genres litteratur, får man en vis indsigt i grundlaget for udviklingen i samfundets velfærdshistorie. Det gælder også ØK-bogen. På den måde at vi kommer med ind i bestyrelseslokalerne og følger virksomhedens aktiviteter. Bogen efterlader dog store spørgsmål ligesom andre værker inden for genren. Hvor meget af det overskud, som virksomheden indbragte i det meste af sin periode på dansk grund, bidrog det med i form af skatter til velfærdssamfundet, og hvor mange arbejdspladser genererede virksomheden til danskerne. Bogen er en klassisk erhvervshistorie, hvor virksomheden for det meste betragtes isoleret fra det samfund, den virker i. Der er fremsynede og kloge beslutninger, og der er risikable og skæbnesvangre beslutninger, alt sammen for virksomheden. Der levnes ikke megen plads til at belyse, hvordan virksomheden er en del af det samfund, det virker i. Hovedpersonerne i fortællingen om ØK er personer omkring bestyrelsen. Der er ikke nærgående portrætter, som eksempelvis erhvervshistorikeren Ole Lange har leveret.

Bogen er ikke et eksempel på sædvanligt erhvervshistorisk bestillingsarbejde, selv om ØK-fonden har støttet udgivelsen. Martin Iversen har som den første historiker fået adgang til ØK's arkiver. Det har givetvis tændt

en ild hos forfatteren, og den mærker man tydeligt i dækningen af Sparsøe-periodens interne rivaliseringer og økonomiske kriser. I de afsnit er bogen ganske underholdende læsning.

Bogen er flot illustreret med mange billeder. Det er imponerende, men man kunne godt ønske, at de blev mere integreret i selve hovedanalysen og fortællingen om ØK. Bogen har et slags appendiks med småartikler om ØK-relaterede begivenheder og historier. Skoleskibet Københavns forlis, En passagerberetning fra et ØK skib, Historien om Jutlandia og Koreamissionen og masser af billeder.

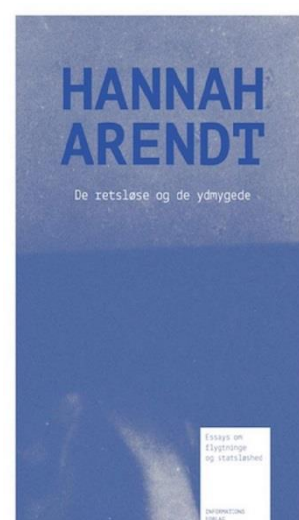
Jørgen Lassen

Flygtninges menneskerettigheder

HANNAH ARENDT: De retsløse og de ydmygede. Oversat fra tysk og engelsk af Claus Bratt Østergaard. Forord v. Thomas Gammeltoft-Hansen. Informations Forlag 2017. 160 sider, 200 kr.

Hannah Arendt (1906-1975) var tyskfødt, men forlod Tyskland under det, efter Hitlers og nazisternes magtovertagelse, forøgede antisemitiske pres i 1933 og bosatte sig så først i Paris og i 1941 i USA, hvor hun fik statsborgerskab i 1950.

Arendt har i de seneste 10-15 år påkaldt sig betydelig opmærksomhed især i filosofisk interesserede kredse. Mest kendt i en bredere offentlighed er hun måske for sin tese om "ondskabens banalitet", som hun udviklede på basis af observationer, analyser og refleksioner gjort i forbindelse med retssagen i Jerusalem imod Adolf Eichmann i 1960, som hun dækkede for avisen The New Yorker. Eichmann var naziregimets hovedadministrator for deportationerne og udryddelserne af jøderne i 40'erne, og på baggrund af retssagen skrev Arendt bogen "Eichmann in Jerusalem – A Report on the Banality of Evil" (1963).

Arendts tese var, at Eichmann ikke nærede noget særligt jødehad, men tværtimod var en nærmest almindelig mand, der ifølge egen overbevisning blot gjorde sin pligt – at adlyde ordrer – og sit arbejde i et forudgivet, af Arendt kaldet bureaukratisk, system, som han ikke havde indflydelse på.

Banaliteten ligger altså i, at det er det moderne, 'bureaukratisk' organiserede massesamfund, som helt generelt har frataget mennesker ikke blot den personlige ansvarsfølelse, men slet og ret det personlige ansvar. På det nærmeste alle og enhver kunne med andre ord have været i Eichmanns sted, hvilket ifølge Arendt indiceres af fraværet i Eichmanns følelsesliv af et morderisk had imod jøderne; han nærede øjensynlig ikke specielt aggressive, antisemitiske følelser, var vel nærmest lidenskabsløs i så henseende.

Imidlertid er der i de seneste år på baggrund af breve og andre dokumenter fra Eichmanns hånd blevet sat store spørgsmålstejn ved Eichmanns af Arendt påståede fraværende antisemitisme. Og har Arendt-kritikerne ret i det, er der måske ikke så megen grund til at være på vagt over for udbredte tendenser i befolkningerne i den retning.

Nu er det for det første et problem, hvordan Eichmanns antisemitiske ytringer skal tolkes; var de muligvis blot en nødvendig måde at spille med i det grusomme, nazistiske spil, en adfærd, der i grunden ikke siger noget om en antisemitisk, dybereliggende, psykisk karakterstruktur hos manden? En anden side af sagen er imidlertid utvivlsomt vigtigere: er (eller var) en Eichmann-type, sådan som Arendt karakteriserede personen, dvs. en type i en eichmannsk position og uden væsentlige, antisemitiske (eller tilsvarende) holdninger og karaktertræk, mulig og måske ovenikøbet meget almindelig? For i så fald bliver indvendingerne imod Arendts tese uden væsentlig betydning, om end måske af betydning i forbindelse med karakteristikken af netop personen Eichmanns personlighed og måske nogle relativt få andre nazistiske og fascistiske administratorers?

I forbindelse med det stort anlagte amerikanske forskningsprojekt om 'den autoritære personlighed' kort efter 2. Verdenskrig, hvori deltog adskillige forskere, bl.a. psykologer, karakteriseres Eichmann af den eksilerede, tyske filosof Theodor W. Adorno som en 'manipulativ type', som ikke uden videre er almindelig i alle en (vestlig) befolknings segmenter. Disse studier opregnede 11 karakter-'typer', hvoraf de mindst fordomsfulde var de mindst eller slet ikke egentligt typiserede. Men den 'manipulative type' ansås for "det potentielt farligste syndrom". Denne type er kendetegnet ved "ekstrem stereotypi", og "verden er (for denne type) opdelt i tomme, skematiske, administrative områder". Følelser for andre er hos denne "næsten helt fraværende". Alt er objekter, som kan manipuleres. Vedkommende er besat af teknik og værktøj, som kan bruges til det givne formål. Sandsynligvis affektløsheden gør, at han ikke kender nogen nåde. Og, hvad der måske er vigtigst her: "Hans mål er snarere konstruktionen af gaskamre end pogromen. Han behøver ikke engang at hade jøderne, han 'skaffer sig af med' jøderne ad administrativ vej. (...) Hans kynisme er næsten perfekt; 'jødespørgsmålet løses strikt legalt', lyder hans version af den nådesløse pogrom". (Jeg har her citeret og oversat fra Adornos bog: "Studien zum autoritären Charakter" – teksterne er oprindeligt udgivet på engelsk i 1950).

Ifølge dette forskningsprojekt er antisemitismen altså ikke et væsenstræk hos 'den manipulative type', selv om den givetvis kan være til stede. Hvis det holder stik, kan Arendts observationer af den følelsesindifferente Eichmann sagtens have ikke så lidt for sig; men hans karakterstruktur kan næppe kaldes banal, skønt det på den anden side næppe er klogt at undervurdere udbredelsen af den.

Nærværende bog, De retsløse og de ydmygede, der består af to artikler og et længere boguddrag fra hhv. 1943, 1944 og 1951, handler imidlertid ikke om ondskabens banalitet, og dog: det enorme antal rets- og statsløse i Europa under og efter de to verdenskrige synes for forfatteren i høj grad at være resultat af begivenheder, der fandt sted uden nogen bagvedliggende ond vilje. De skete snarere ofte, synes hun at mene, næsten 'bare' pga. nogle givne, formelle definitioner; således initieres nationalismen og opløsningen af retsstaten med lige ret for alle for alvor efter 1. Verdenskrig ikke mindst, ser man bort fra det pres på landene, som flygtningestrømmene medførte, fordi begrebet nation blev taget så seriøst, at de, der ikke tilhørte nationen (flertallet) legalt blev lukket ude so oder so, ifølge Arendt. Hun taler således om, at "(...) nationens viljes suverænitæt i forhold til alle retlige og 'abstrakte' institutioner blev accepteret".

Arendts opfattelse af flygtningeproblemet er imidlertid ikke entydig. Nationen er ikke kun et problem – og Én Verden kan vel at mærke give samme problem –, den er ikke udelukkende en mekanisme til eksklusion af fremmede, men kan også være en udvej for de udstødte, dersom den, traditionelt, historisk har givet borgerrettigheder til den enkelte, som denne kan påberåbe sig, hvad nationen ofte i historien har gjort, ifølge Arendt. Dette sagt og tænkt i delvis modsætning til menneskerettighedstanken, der for forfatteren, alle gode intentioner til trods, potentielt kan lade sig reducere til tanken om og realiteten i det nøgne eller vilde menneskes 'ret' til på lykke og fromme at kæmpe for sin overlevelse. Denne reduktion kan komme i stand, fordi det er uhyre vanskeligt at begrunde en særlig menneskeret som fx lighed for loven; hvor kommer en sådan ret dybest set fra? Fra Gud? Naturen? Mennesket selv? Intersubjektiv konsensus?

Bogen er i høj grad et historisk skrift om flygtningeproblemer især i første halvdel af det 20. århundrede, mere end den skriver sig ind i aktuelle, konkrete samfundsmæssige flygtningespørgsmål. Ikke desto mindre har det i det mindste nogen aktualitet, når Arendt siger: "Kun tabet af et samfund fordriver det (mennesket; PF) fra menneskeheden". Vigtigere end menneskerettigheder, hævdes det på den måde, er det altså i den sidste ende at høre til og deltage aktivt i et (ikke-udelukkende) samfund.

Poul Ferland

Min kamp som historisk værk

ALBRECHT KOSCHORKE: "Adolf Hitlers Min kamp. Om nazismens poetik".
Oversat af Conni-Kay Jørgensen, Forlaget Vandkunsten 2016 (tysk 2016), 87 sider, 150 kroner

Albrecht Koschorke (f.1958) er professor i tysk litteratur fra universitetet i Konstanz. I denne lille, men særdeles interessante bog gennemgår han hvilken rolle *Min kamp* har spillet for nazismens gennembrud.

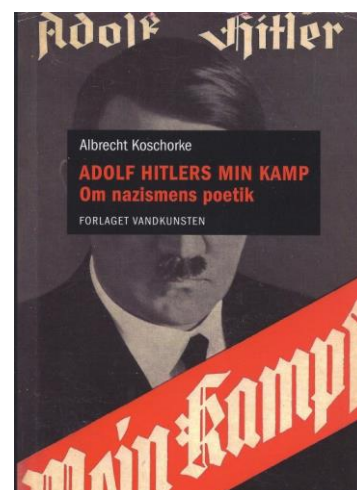
En af Koschorkes første pointer er, at *Min kamp* snarere end at være et ideologisk manifest, snarere skal ses som en magtpolitisk manual som tillod forskellige ideologier at samles i den nationalsocialistiske bevægelse.

En anden interessant pointe er, at Koschorke gør en del ud af samspillet mellem kulturelle og sociale forhold. Her gør han opmærksom på, at det ikke er et enkeltstående tilfælde når det i Tyskland lykkedes for marginale personer at udnytte kriser til selv at komme til fadet. Også den franske og russiske revolution samt flere andre eksempler kan beskrives ved denne såkaldte "trigger"-model.

Samlet set giver Koschorke derfor et spændende bud på, hvordan man kan forklare ændringer.

Når det er sagt, må man sige at bogen er vanskeligt skrevet og det derfor nok mest henvender sig til akademikere. For os lærere rummer bogen imidlertid gennem den udfoldede trigger-model et nyt og spændende teoretisk greb, som kan finde anvendelse inden for en række områder.

Bogen anbefales derfor til privat brug.

Rasmus Østergaard

Parlamentarismen i krise?

CARL SCHMITT: *"Parlamentarismens krise"*. Oversat fra tysk og med forord af Lars Christiansen. Informations Forlag 2017. 125 sider. 200 kr.

Den tyske retsfilosof og politiske teoretiker Carl Schmitt (1888-1985) er, om ikke andet, så i hvert fald kontroversiel på grund af sit politiske engagement fra 1933 i NSDAP, det tyske nazistparti. Om denne ikke ganske entydige bog, som Schmitt selv anså for rent videnskabelig, ligeledes er politisk kontroversiel, lader sig imidlertid diskutere.

Indiskutabelt er det imidlertid, at Schmitt betragtede parlamentarismen som krisebefængt i tiden og på stedet for bogens affattelse, dvs. i den tyske, parlamentarisk-demokratiske Weimarrepublik i 1926 (bogens førsteudgave er fra 1923).

Schmitt ser diskussion, offentlighed og pressefrihed som helt væsentlige i parlamentarismen og dennes selvforståelse. Men den faktiske virkelighed i tyvernes Tyskland fremviste et noget anderledes og nærmest omvendt billede; det politiske liv på den tid var præget, ikke af folkets, men af partiernes styre, ikke af diskussion, som Schmitt bl.a. bestemmer som "beredvillighed til at lade sig overbevise, uafhængighed af partimæssige bindinger, frihed fra egoistiske interesser", men derimod af partiernes (parti)egoistiske skænderier, ikke af offentlighed, men af hemmelige forhandlinger på såvel det partipolitiske plan som på det økonomiske mellem – også politisk indflydelsesrige – meget stærke kapitalinteresser. Også pressen fandt han hildet i særinteresser. Schmitt siger selv om krisens årsag: "Når parlamentarismens situation i dag er så kritisk, skyldes det, at det moderne massedemokratis udvikling har gjort den argumenterende offentlige diskussion til en tom formalitet".

Ifølge Schmitt har parlamentarismen således mistet sin basis og mening. Og "måske kan det ikke være anderledes", siger han. Det er imidlertid klart nok ikke Schmitts ærinde at undersøge dette spørgsmål nærmere eller forsøgsvis at bidrage til at rette op på parlamentarismens datidige misere. Tværtimod synes han snarere indstillet på at smide barnet – således diskussion, offentlighed, fri presse, trykke-, ytrings- og forsamlingsfrihed – ud med badevandet, med parlamentarismen.

I stedet forekommer han, om end altså ikke helt entydigt, mere positivt indstillet over for et begreb om demokrati, som er stærkt beslægtet med Rousseaus begreb *volonté générale*, almenviljen. Kernen i Schmitts begreb er dels homogeniteten, ensartetheden i den givne befolkning, dels identiteten imellem de(n) regerende og de regerede. Om homogenitetens nødvendighed i et demokrati siger Schmitt: "Et demokratis politiske kraft viser sig ved, om det kan eliminere eller beskytte sig imod det fremmede og anderledes, der truer homogeniteten".

Sine steder kan det synes som om, at Schmitt træder i brechen for en vis rationalisme, fornuft og sandhed imod det, som, finder han, er en central hovedfejl ved parlamentarismen: kampen for særinteresserne. Og han stiller noget nær absolutte (og i virkeligheden uopfyldelige og utvivlsomt også urimelige) krav om at nå en upartisk sandhed – og altså ikke kompromiser – til den diskussion, som, mener han, et (lovgivende) parlament ideelt set burde føre. Han synes således uden megen forståelse for eller imødekommethed over for det, at også særinteresser vel kan have deres sande berettigelse.

Nævnes skal det også her, at Schmitt nok mener, at en lovgivende forsamling har til opgave at nå frem til sand indsigt; men den udøvende magts væsen er øjeblikkelig handling, ikke primært afklarende diskussion, og derfor må den til en vis grad principielt befinde sig uden for den lovgivende magts rækkevidde, hvad der jo i yderste konsekvens i høj grad kan sætte parlamentets, lovgivningsmagts, indflydelse ud af kraft.

Imidlertid finder Schmitt stærke tanker og kræfter i samtiden, som parlamentarismen dårligt kunne tage kampen op imod, kræfter, som Schmitt synes at finde ret så uimodståelige. Det drejer sig om antiintellektuelle, irrationelle strømninger og bevægelser, inspireret af bl.a. de franske filosoffer Henri Bergson (1859-1941) og Georges Sorel (1847-1922), men også af den russiske revolution i 1917 og nok især Mussolini og den fra 1922 herskende fascisme i Italien, der ifølge Schmitt byggede på folks umiddelbare instinkter og intuition langt snarere end på filosofers og andres systemer – også parlamentariske – visioner og utopier. Disse umiddelbart i konkrete, hverdagssituationer opståede bevægelser resulterede i 'myter', som man handlede efter, fx henholdsvis myten om klassekampen og, ifølge Schmitt, den notorisk stærkeste myte på den tid: nationen. Schmitt citerer Mussolini om myten: "Vi har skabt en myte, myten er en tro, en ædel entusiasme, den behøver ikke at være virkelig, den er en kraft og et håb, den er tro og mod. Vor myte er nationen, den store nation, som vi vil gøre til en konkret realitet".

Hvorvidt Schmitt selv på dette tidspunkt ville forskrive sig til den homogene nations myte, er ikke helt tydeligt, skønt ingenlunde usandsynligt at dømme efter det i bogen skrevne. Men få år senere var denne forskrivelse et rent faktum. Hvad der naturligvis ikke nødvendigvis er ensbetydende med, at hans kritik af parlamentarismen er komplet blottet for rimelighed.

Poul Ferland

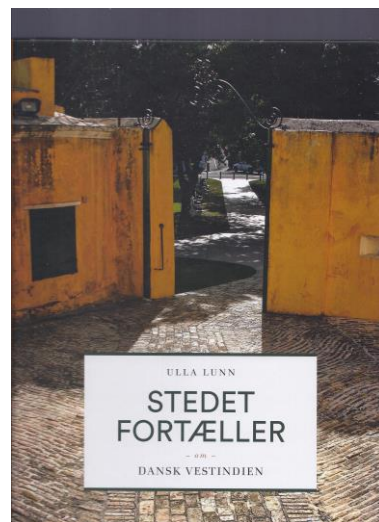
poulferland8@gmail.com

Dansk Vestindien

ULLA LUNN: Stedet fortæller – om Dansk Vestindien. Gad 2016. 264 sider, 350 kr.

Arkitekten Ulla Lunn har i efterhånden en del år haft en stor veneration for US Virgin Islands - det tidligere Dansk Vestindien. Dette er et gennemgående træk i hele fremstillingen.

Hun ærgrer sig over at de historiske bygninger fra den danske kolonitid på de 3 øer falder sammen og går til grunde pga. manglende vedligeholdelse og i de tilfælde, hvor man har forsøgt at bevare bygningerne i deres oprindelige udformning, har man brugt de forkerte materialer. Dette gælder f.eks. brugen af beton til genopbygningen – i forhold til den tidligere kalkning af murværk mv. betyder dette at murene ikke kan ånde og derfor spises op indefra. Det samme gælder brugen af plastikmaling i stedet for kalkning, som også forhindrer bygningerne i at forfalde, men samtidig ødelægger indeklimaet i bygningerne. Hertil kan man lægge omfattende angreb og nedbrud fra termitter, der har kronede dage. Dertil kommer at plastikmaling giver den bedste grobund for skimmelsvamp – hvilket rigtig mange huse er ramt af!

Konkluderende kan sige at der mangler en tradition for gedigent håndværk på øerne. Man fortsætter simpelt hen med at plastikmale på trods af viden om, at dette kun holder kort tid og ødelægger bygningerne på kort tid – men det er det hurtigste og billigste (det skal siges at US Virgin Islands er et af de fattigste områder i USA).

Hvis man hertil lægger en manglende tradition for håndværk og økonomisk formåen til at vedligeholde bygningerne kan enhver jo indse, at bevaringen af fortiden i form af de (stadig) eksisterende bygninger har en del arbejde foran sig! Specielt når man betænker, at der heller ikke er særlig stor opmærksomhed omkring de historisk bevaringsværdige bygninger. Introduktionen af aircondition har ligeledes bidraget til nedbrydningen af de historiske bygninger. Rigtig mange interesserer sig for genealogi – men interessen for dette bliver ikke overført til de bevarede bygninger.

Hertil kommer at øerne jævnligt hjemsøges af orkaner, hvor Hugo i 1989 særligt skal nævnes som ødelæggende. Men også tidligere orkaner og særligt brande har ødelagt rigtig mange bygninger og andet gennem tiden fra 1700-tallet og frem.

Lunn beskriver bygningerne og de omgivende landskaber med stort fokus på deres historiske kontekst og det er rigtig fint, at alle bygningerne sættes ind i en historisk sammenhæng. De faktuelle forhold er ind imellem lidt upræcise – men det er i småtingsafdelingen og dette kan man sagtens abstrahere fra, da bogen er gennemsyret af en rigtig god forståelse for historien bag bygningerne og de sættes fint ind i en historisk sammenhæng. Dette gælder f.eks. oprøret på St. John i 1733 og "The Fireburn" i slutningen af 1800-tallet.

Bogen er overalt gennemillustreret med rigtig mange gode billeder, der belyser forfatterens pointer og samtidig giver et godt billede af hvor slemt det står til med de gamle bygninger, der jo absolut bør bevares – ikke mindst af hensyn til turismen, der jo nu er på vej op – der er jo mange andre muligheder for danske turister til at komme på stranden. Men ikke i en historisk kontekst!

Bogen kan absolut anbefales til skolernes bibliotek ikke mindst pga. det meget store og illustrative billedmateriale sammen med de mange gode beskrivelser af det danske kolonistyre og behandlingen af de slavegjorte afrikanere.

Peder Wiben

Kwasi i Europa

ALEX FRANK LARSEN: Kongehusets joker – fra slavedreng til slotsidol.
Informations Forlag 2017. 300 sider, 300 kr.

Bare omtalen af bogens emne vækker voldsom interesse hos historikere med interesse for den transatlantiske slavehandel, da det mindst talt ikke flyder med kilder, der kan belyse afrikansk nedstammende menneskers liv inden for den atlantiske økonomi, hvor slavegjorte afrikanere og deres efterkommere spillede en afgørende rolle. Bogens kæmpe scoop er, at Alex Frank Larsen har fundet kilderne til netop sådan en person: Kwasi, født omkring 1750, der er hovedpersonen i den såkaldte 'dokumentarfortælling'. Det er dog netop da Kwasis liv skilte sig voldsomt

ud, at man i dag kan få et nærmere indblik i det. Som barn blev han sendt fra St. Croix, én af øer i Dansk Vestindien, i første omgang til København og siden videre til Stockholm. Her skulle han være en 'gave' til den svenske konge, som del af det system af gensidig gavegivning, der både var en del af periodens diplomatiske system og en måde at demonstrere magt og rigdom på overfor de andre kongehuse.

Denne fantastiske historie oprulles i bogen, hvor Kwasis liv og rejse fra Vestafrika over Vestindien til Europa sættes ind i den større historiske ramme, der medvirkede til at forme Kwasis liv. Udover en præsentation af den transatlantiske slavehandel og behandlingen af afrikansk nedstammende mennesker i forbindelse hermed, væver Alex Frank Larsen også oplysningstidstænkningen og hoflivet i Europa ind i fortællingen. Kwasis liv var fra ankomsten til Sverige og mange årtier frem, tæt knyttet til kongehuset og deres interne stridigheder og forhold. Denne baggrund har været afgørende for, at han også bagefter er i stand til at leve en rimeligt privilegeret tilværelse i Sverige. Han levede af fortsat støtte fra tidligere velhavende bekendte med tilknytning til hoffet og senere af et jordstykke, han var blevet givet. Derudover var han et engageret medlem af en række af periodens populære loger i den svenske hovedstad, hvilket er forklaringen på, hvorfra Alex Frank Larsens viden om hans liv stammer. Fra en af logerne er der bevaret en form for selvbiografi, hvor Kwasi selv beretter om sit liv.

Bogen er i lange passager medrivende, men præget af det sparsomme kildemateriale, der gør at hovedpersonen i lange passager er helt fraværende. I fald man er godt inde i den transatlantiske slavehandel er der ikke meget nyt i fortællingen, men den kan tjene som en fascinerende indføring i emnet for nye interesserede. Især hvis man samtidig er til saftige hofintriger.

Christian Vollmond

Da Danmark endelig tabte Skåne

KARSTEN SKJOLD PETERSEN: "Det ulykkelige slag. Helsingborg 1710".
Gads forlag 2017, 240 sider illustreret i farver, 300 kr.

Med denne bog skriver museumsdirektør Karsten Skjold Petersen (f.1967) fra Tøjhusmuseet om det sidste store slag på skånsk jord. Efter det store svenske nederlag mod Peter den Stores Rusland i slaget ved Poltava i 1709, så man fra dansk side chancen for endelig at gå ind i krigen mod Sverige igen.

I denne bog beskrives forløbet af denne kampagne, som trods alle forudsætninger for succes endte med et knusende dansk nederlag til svenskerne i slaget ved Helsingborg den 10.marts 1710. Begge hære bestod af omkring 14.000 soldater, men i slaget mistede den danske hær 4.600 mand, mens den svenske hær havde 3.000 døde og sårede. Bogen giver en klassisk militærhistorisk skildring af hele forløbet. Sidst i bogen samles op på en række af de faktorer som førte til det danske nederlag.

Som en bagvedliggende årsag peger Skjold Petersen på, at en overdreven forsigtig strategi havde nedbrudt morale, mens svenskerne af samme grund havde fået et moralsk boost. Samme strategiske mangler udstilles ved, at man ikke havde indtaget de svenske fæstninger Landskrona og Malmø. Som bandt mange danske tropper.

En anden faktor er dårlig taktisk ledelse, hvor den danske øverstbefalende Rantzau var fremme i forreste linje og dermed mistede overblikket. Derimod blev den svenske chef Stenbock på sin post og kunne dermed udnytte de danske taktiske fejl. Hertil kommer at både det svenske kavaleri og artilleri var mere effektivt end det danske.

Sin en sidste faktor peger Skjold Petersen på, at mens den danske hær bestod af hvervede soldater, bestod den svenske hær primært af udskrevne bønder. Gennem det svenske inddelingsværk var disse bønder egentlig primært soldater præget af den svenske krigerkultur opbygget gennem en årrække med militære sejre.

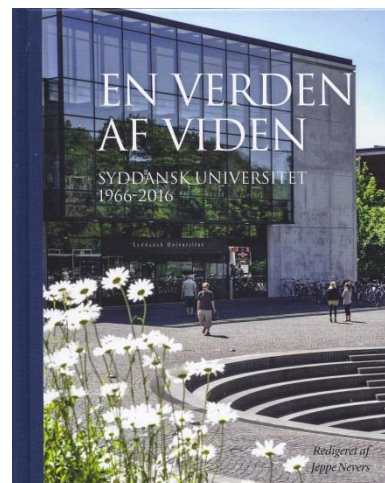
Bogen er således en klassisk gennemgang af en militær kampagne. Er man militært interesseret er bogen derfor et must, men vil på grund af sine mange militære detaljer nok ikke kunne finde anvendelse i undervisningen.

Rasmus Østergaard

Det mellemste barn

JEPPE NEVERS (red): "En verden af viden". Syddansk Universitet 1966-2016. Syddansk Universitetsforlag 2016. 358 sider. 349 kr.

Jubilæumsskrifter er en lidt speciel litterær genre, hvor målet ofte er at vise omverdenen, og ikke mindst virksomhedens eller institutionens egne medarbejdere, "wie herrlich weit wir es gebracht". Den slags er der også noget af i den foreliggende bog, men heldigvis ikke ret meget. For en der er gået ud og ind ad dørene gennem en menneskealder, er der naturligvis en masse spændende ting at læse, men også for udenforstående er der ting af interesse, ikke mindst at finde i kapitlerne om universitetets overordnede udvikling, der på nogle punkter har været i front – og langt fra altid de punkter der har behaget de øvrige universiteter og universitetsverdenen generelt.

Tønnes Bekker-Nielsen giver i det indledende kapitel en kort og klar oversigt over de vigtigste træk af universitetets udvikling fra starten i 1960'erne og til nu. Det er en udvikling som de fleste højere læreanstalter kan nikke genkendende til, ja formodentlig det meste af den offentlige sektor: Ekspansion og politisk velvilje frem til 1973, siden opbremsning og sparekrav, stigende omkostningsstyring, for ikke at sige politisk styring og voksende usikkerhed. Sammenlignet med de andre universiteter har Odense Universitet været placeret som det mellemste barn i søskendeflokken: Man vil så gerne være som de store, men har

svært ved at opnå anerkendelse, og man oplever ikke samme overbærenhed som de mindre børn (Roskilde og Aalborg).

For Odense kom lavpunktet i 1988, hvor et ministerielt spareudvalg foreslog at afvikle lægeuddannelsen i Odense. Dette ville være begyndelsen til enden, og det viste Odense at man ikke kunne regne med solidaritet fra Aarhus og København. Man slog i stedet ind på en fusionsstrategi med andre truede højere læreanstalter, kulminerende med oprettelsen af Syddansk Universitet i 1998. Ved 50-året for universitetets oprettelse udbyder man en bred vifte af uddannelser på de sundhedsvidenskabelige, naturvidenskabelige, samfundsvidenskabelige og tekniske områder, samt et noget beskåret humanistisk område, og man har spredt sig geografisk til hele Sydvestdanmark (inkl. Vestsjælland). Man er ikke længere truet på sin eksistens.

Chokket fra 1988 fik Odense Universitet til at slå ind på en bevidst konkurrencestrategi, beskrevet af Julian Lamberty i afsnittet "Syddansk Universitet i konkurrencestaten". Man styrede i højere grad efter markedet og efter de politiske vinde og deltog ivrigt i afdemokratiseringsprocessen, selv om man diskret forsøgte at beholde mest muligt selvstyre. Det lå også bag de store fusioner i 1990'erne, der forvandlede Odense Universitet til Syddansk Universitet: Sydjysk Universitetscenter, Handelshøjskole Syd og Ingeniørhøjskole Syd gik sammen med Odense Universitet. Processen er nærmere beskrevet i Anne-Marie Mais kapitel, og dette sammen med Lambertys og indledningskapitlet er nok de mest interessante for omverdenen. Fusionen skete ikke af lyst og tilbøjelighed, men af nød. De jyske institutioner var truede, og for Odense var det om at komme ind før Aalborg Universitet gjorde det og "lukkede porten til Jylland".

Studereroprøret i Odense var kun en svag afglans af København og Aarhus, jf. denne bog fordi de studerende i Odense allerede havde det de andre kæmpede for (bortset fra Revolutionen, selvfølgelig). Undervisningen og den pædagogiske udvikling fulgte i store træk samme mønster som i resten af landet. Forskningsmæssigt præsterede det sundhedsvidenskabelige fakultet et scoop ved overflytningen af tvillingeregisteret fra København; det har siden dannet basis for en række forskningsprojekter.

Malene Breunig indleder sit afsnit om universitetets bygninger med citater fra en rundvisning for nye studerende, som hun tilfældigt kom til at høre – citater der givetvis er loyalt gengivet og udtryk for den dominerende holdning blandt de studerende til "Rustenburg": "Et betonfunktionalistisk monument" og en upraktisk indretning uden hensyntagen til brugerne. Forfatteren er forarget, men det virker nu som om hun overvejende er enig med kritikken af de brugermæssige forhold. Til gengæld forklarer og forsvare hun varmt selve bygningernes arkitektoniske ide.

Bygningernes fabriksagtige udformning ser Breunig som udtryk for funktionalitet og fleksibilitet; andre fortolkningsmuligheder kunne være at den var udtryk for den arbejder-studerende solidaritet der var så populær (blandt studerende) i 1970'erne, eller måske omvendt som en programmerklæring om at overføre den klassiske industrielle masseproduktion – og industriel disciplin - til de højere uddannelser. Men måske er der bare tale om det velkendte fynske princip "De' mått' kost' nou" (det må ikke koste noget).

De mere lavpraktiske gener for brugerne var klare fra starten: Manglen på naturligt dagslys i undervisningslokalerne, problemer med at finde rundt i overetagen og kælderetagen, formaldehyd, statisk

elektricitet m.m. Breunig forsøger loyalt at forklare manglerne ud fra arkitektens formodede idéer – men det er svært at forene lavpraktiske brugersynspunkter med arkitektoniske visioner.

De nye vinde der blæste hen over universitetet fra 1990'erne, gav sig også bygningsmæssige udtryk. Breunig ser bruddet med den oprindelige stil som et udtryk for konkurrencesamfundets gennemslag: Nu måtte universiteterne konkurrere mod hinanden og mod alle mulige andre udgiftskrævende formål, så det gjaldt om at gøre opmærksom på sig selv. De nye bygninger blev unægtelig en del flottere, og både studerende og ansatte var tilfredse. Til gengæld er Breunig mere skeptisk.

Bortset fra at der var tale om et nyoprettet universitetsbibliotek fulgte udviklingen af Syddansk Universitetsbibliotek de kendte mønstre. En forskel i forhold til andre universitetsbiblioteker var det dog at bøgerne stod frit tilgængelige på hylderne. Det gør de endnu, selv om de studerende i stadig højere grad benytter e-bøger – men bøger på hylderne giver en særlig "biblioteksflavour", mener man! I forbindelse med den nys overståede ombygning er der skabt meget attraktive studiemiljøer.

En tidligere TAP-veteran, Alice Borbély, giver et interessant indblik i universitetets dagligdag gennem alle årene.

Endelig afsluttes bogen med et interview med Jørn Henrik Petersen, en veteran på lærersiden. Han beklager at byen og universitetet aldrig rigtig er vokset sammen (endnu, i hvert fald), og at nutidens universitetsfolk er for snævre i deres karriere – de burde engagere sig noget mere i deres og universitetets omverden. På det punkt er han unægtelig selv et lysende forbillede.

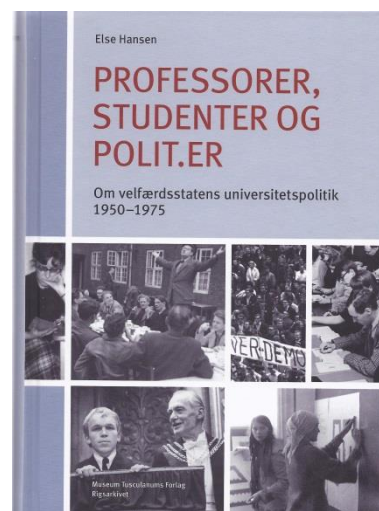
Axel Moos

Universitetspolitik 1950-1975

ELSE HANSEN: "Professorer, studenter og polit.er. Om velfærdsstatens universitetspolitik 1950-1975". Museum Tusulanums Forlag 2017. 436 sider, illustreret. 398 kr.

Else Hansen, seniorforsker ved Rigsarkivet, har med sin bogs præcise titel også indkredset de tre utvivlsomt mest centrale aktører i de omhandlede ca. 25 års universitetspolitik i Danmark. Selv skriver hun: "Særligt tre parter har præget de universitetspolitiske diskussioner. For kortheds skyld kan de kaldes statslige planlæggere, professorer og studenter".

Den dominerende bevægelse i periodens universitetspolitik går fra universiteternes (i 50'erne fandtes der som bekendt kun to her i landet, Københavns og Aarhus') autonomi og koncentration om rent interne, videnskabelige emner og problemstillinger – et 'lærdomsparadigme', som forfatteren kalder det – samt professorernes suverænitét i alle væsentlige spørgsmål, hen imod et 'samfundsøkonomisk paradigme', ifølge hvilket velfærdssamfundets idealer om øget lighed – også gennem uddannelse – og økonomisk vækst skulle om ikke styre, så i det mindste have en ganske betydelig

indflydelse på universiteternes interne virke. Else Hansen sammenfatter selv som følger denne potentielle konfliktsituation, der i stigende grad kom til at præge den offentlige og politiske debat om universiteternes rolle i samfundet: "Næsten alle spørgsmål om universitetspolitik drejer sig om balancen mellem disse to forhold: universiteternes selvstyre og universiteterne som statsinstitutioner".

Og det bliver altså politik og (en indflydelsesrig) administration, der opererer med en opfattelse af, at universiteterne primært er statsinstitutioner, hvis rammebetingelser skal styres af staten, der med tiden vinder overhånd, bl.a. kraftigt manifesteret fra 1974 med oprettelsen af Direktoratet for de Videregående Uddannelser. Denne styring efter samfundsøkonomiske hensyn tager dog allerede sin begyndelse i 50'erne, idet man da tildelte de naturvidenskabelige fagområder relativt flere ressourcer end de øvrige, især humaniora. "Vurderingen var, at det var de naturvidenskabelige kandidater, som bedst ville kunne bidrage til den fortsatte økonomiske vækst", skriver Hansen.

Studerne – og de ikke professorale lærere ved universiteterne – protesterede faktisk tidligt imod professorernes komplette dominans af såvel forskning som undervisning. Og så i 1968, under dette årtis højkonjunktur, og under paroler som Bryd professorvældet og Medbestemmelse nu, får studenterne vind i sejlene og får med Styrelsesloven fra 1970 medbestemmelse på alle universitetets indre anliggender og får dermed 'professorvældet' brudt. En, om end skrøbelig, alliance mellem studenter og politikere var dermed dannet; såvel de sidste som de første ønskede nemlig professorernes dominans afviklet! Men begrundelserne var rigtignok forskellige.

Politikere og administratorer ('polit.er' – en del, ikke mindst socialdemokratiske, politikere var faktisk også cand.polit.er) ønskede således for deres del at bryde professorvældet for desto lettere at opnå politisk indflydelse på de ellers af ret så suverænt bestemmende professorer dominerede universiteter. Studenterne, der allerede som en følge af den eksplosive stigning af studentertallet i 60'erne (der var ønsket fra politisk og økonomisk hold, da den blev set dels som led i en social udjævning, idet det så ikke længere kun var akademikerbørn, som blev akademikere, og dels som en nødvendig opkvalificering af arbejdsstyrken til velfærdssamfundets behov) havde en vis pondus og magt bag sine krav, ønskede mere indflydelse især på studierne og undervisningens indhold og form, men også på forskningen. Og i det stykke kunne de også et stykke ad vejen, især mht. undervisningen, danne alliance med de ikke professorale lærere.

Denne latente konflikt i opfattelser brød ikke mindst løs omkring oprettelsen af universitetscentre. Fra politisk (og økonomisk-administrativ) side ønskede flertallet at "nedbryde traditionelle strukturer for derigennem at få mere effektive, fleksible og rationelle universiteter, som kunne give sikre kortere studietider, mindre frafald og kandidater, som bedre kunne opfylde arbejdsmarkedets krav". De kritiske (også samfundskritiske) studenter ville imidlertid noget ganske andet, idet de ønskede at skabe universitetscentre, som kunne fremme kritisk tænkning, tværfaglighed og problemorientering, ikke for at opfylde arbejdsmarkedets krav, men for at opfylde samfundets krav". Man ser her, at sprogligt enslydende krav om 'samfundsrelevans' fra hhv. politisk hold (fra 1968 til 1971 var det en VKR-regering med Helge Larsen som undervisningsminister) og studenterside dækkede over vidt forskellige ønsker til såvel universiteternes som samfundets indretning...

En anden, afgørende begivenhed, der førte til en vel nok endnu i dag stadig herskende udviklingstendens, var, ifølge Larsen, Styrelsesloven fra 1970, der efter manges opfattelse primært styrkede de studerendes og

ikke professorale læreres medbestemmelse. Det er imidlertid ikke forfatterens mening: "Styrelsesloven styrkede det samfundsøkonomiske planlægningsparadigme over for det lærdomsbaserede planlægningsparadigme". Set med historikerens tilbageskuende fine overblik bekom studenternes protester imod professorvælde og for medbestemmelse faktisk politikernes hensigter vel; de var nemlig medvirkende til at afmontere professorernes altdominerende rolle sådan, at overordnede samfundsøkonomiske, politisk bestemte hensyn (på det lidt længere sigt) ville kunne overtage magten på universiteter og andre højere læreanstalter. Også selv om studenter og lærere ikke mindst på RUC i en periode gjorde livet surt for politikere og teknokrater. Dette varede dog kun kort; i 1976 indsatte den socialdemokratiske undervisningsminister, Ritt Bjerregaard, et eksternt rektorat på RUC, og dermed var Styrelsesloven sat ud af kraft, hvilket kan ses som en begyndelse til enden på den tids studenterindflydelses storhedstid i Danmark.

Det er en fremragende, videnskabelig bog, Else Hansen har skrevet. Med betydelig akribi og stor detaljerighed – men alligevel overskuelig – baseret på langvarige og intense studier af vel nok snart sagt alle tilgængelige, relevante kilder. Præcis, velskrevet og relativt letlæst er den, og altså med interessante perspektiver. Måske bliver denne også kulturhistorisk spændende og interessante bog i år fremover standardværket om dette emne; det kunne den godt fortjene.

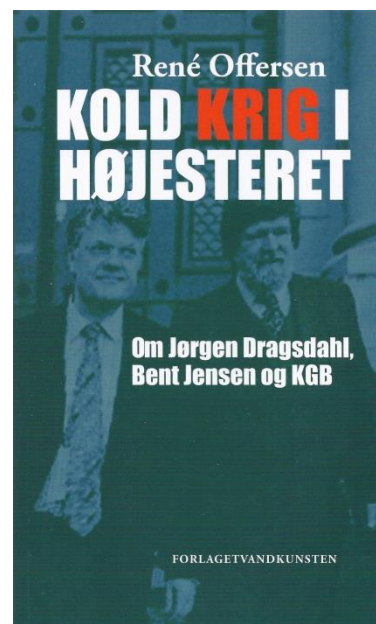
Poul Ferland

Historieskrivning, politik og jura

RENÉ OFFERSEN: "Kold krig i Højesteret. Om Jørgen Dragsdahl, Bent Jensen og KGB". Forlaget Vandkunsten 2017. 216 sider. 250 kr.

René Offersen var advokat for Jørgen Dragsdahl da dennes injuriersag mod Bent Jensen blev ført, og vundet, ved Højesteret i 2015. Fra kredsen omkring Bent Jensen er der kommet flere bøger om sagen, dels efter nederlaget i Byretten (Ole Hasselbalch: Dragsdahl-sagen), dels efter det endelige nederlag i Højesteret (Bent Jensen (ed.): Fordømt), og nu har René Offersen åbenbart ment at det var hans tur. Det er der kommet en interessant lille bog ud af.

Offersen fortæller først hvordan han blev engageret i sagen. Som overbevist konservativ ligger hans politiske overbevisning langt fra Dragsdahls, men sagens principielle karakter var interessant, så han lod sig overtale. Han var heller ikke helt ukendt med sager med politisk indhold, bl.a. havde han været forsvarer for Peter Brixtofte. Han fortæller let og ubesværet om sagens forløb og benytter lejligheden til også at fortælle om Højesterets funktion og praksis. Bogen er letlæst og underholdende, men på grund af sit begrænsede omfang og sin brede emneafgrænsning nødvendigvis ikke så dybtgående. Som forfatteren selv understreger, er han part i sagen og påstår ikke at præsentere et uvildigt synspunkt, om end nok et han kan stå inde for, og har gjort,

overfor Højesteret (hvilket er noget ganske andet og en del mere krævende end at fremlægge det i en avisartikel, som han bemærker med et slet skjult spark til modparten).

Når Højesteret har talt, bliver de lavere instansers afgørelser ligegyldige, mener Offersen, og han beskæftiger sig ikke meget med dem (og da var han jo heller ikke Dragsdahls advokat). På den anden side var der to af Højesterets dommere der ville stadfæste Landsrettens dom, så vi får på denne måde alligevel lidt at vide om alternative holdninger til sagen.

Den væsentligste del af bogen er naturligvis gennemgangen og fortolkningen af Højesterets dom. Selve dommen kan man ikke finde optrykt i bogen, men den kan uden vanskelighed findes på nettet:

hoejesteret.dk/hoejesteret/nyheder/Afgørelser/Documents/30-2014.pdf

Dommen er i klart sprog og ikke specielt vanskelig at læse og forstå, når man har læst bogen, så den kan varmt anbefales. Her finder man også parternes synspunkter præsenteret. Nogle af de vigtigste spørgsmål:

Var det en beskyldning om et strafbart forhold, når Bent Jensen i Ekstrabladet hævdede at Dragsdahl var KGB-agent? Jensen mente nej – det er ikke nødvendigvis strafbart at være KGB-agent! Højesteret fandt at Jensens fremstilling indikerede at der var tale om en sådan beskyldning.

Kunne Jensen støtte sig på PET's holdning, som han gjorde i Ekstrabladet når han skrev at både KGB og PET regnede Dragsdahl for at være agent? Højesteret mente at det kunne han ikke. PET regnede ikke Dragsdahl for at være KGB-agent.

Et særligt spørgsmål er det såkaldte yringsprivilegium. Når sagen skønnes at have særlig samfundsmæssig interesse, er f.eks. journalister ikke forpligtede til at føre fuldt sandhedsbevis for deres påstande, men skal blot "act in good faith and on accurate factual basis" (formuleringen stammer fra Menneskerettighedsdomstolen). Formuleringen er langt fra klar og må afgøres i hvert enkelt tilfælde. Højesteret fandt ikke at Jensen havde handlet således.

Så sagen endte, som bekendt, med at Bent Jensen blev dømt for injurier. Han havde ikke udvist "due diligence". Det er en hård kritik mod en historieforsker, og Bent Jensen og kredsen omkring ham modtog dommen med vrede. I sit følgebrev til den store check som Jensens advokat Karoly Nemeth sendte til Offersen, varslede han at han ville forlange pengene tilbage, "... når samtlige relevante dokumenter fra PET er udleveret og offentliggjort og når det er godtgjort, at de forklaringer Dragsdahl har afgivet er urigtige" (s. 212).

Hele sagen har naturligvis stor interesse for historikere. Skal vi nu, figurligt talt, se os over skulderen hvert andet øjeblik, når vi skriver samtidshistorie? Skal vi pålægge os selv censur af frygt for retsforfølgelse og erstatningskrav? Det er der nu nok ikke grund til som følge af denne sags afgørelse. Trods alt var det ikke de politiske eller økonomiske magthavere der var ude efter Bent Jensen, men blot en enkeltperson der følte sin ære gået for nær.

Bogen kan, sammen med dommen og indlæggene fra Bent Jensen siden, udmærket bruges i et forløb om historieskrivning.

Axel Moos

Danmarks historie som retshistorie

DITLEV TAMM: "Juraens 100 bedste historier". Gyldendal 2016. 584 sider. 400 kr. (e-bog 289 kr.)

Bogens undertitel er "rettens kulturhistorie fra middelalderen til i dag", men som hovedtitlen antyder, er der ikke tale om en sammenhængende fremstilling; bogen er opdelt i "historier", dvs. artikler om forskellige emner, dog ordnet kronologisk. Den kommer derved til at minde om en artikelsamling, blot er alle artiklerne skrevet af den samme. Dette behøver ikke at være et minus i vores sammenhæng. Lærerne har næppe brug for en sammenhængende fremstilling af Danmarks historie, og eleverne kan lettere finde en sådan i deres bøger eller i undervisningen. Bogen er derimod velegnet som opslagsbog – forudsat naturligvis at læserens interesser er sammenfaldende med artiklernes emner. De 100 artikler er ret korte, og deres overskrifter klare og retvisende. Stikordsregisteret er dog lovlig magert.

Hovedsigtet er klart nok dansk retshistorie, men denne kan ikke forstås uden omfattende referencer til europæisk retshistorie. Derfor handler mange af artiklerne om forskellige europæiske retstraditioner og indflydelsesrige jurister. Danske jurister har, med få undtagelser, været langt mere praktisk orienterede end filosofisk anlagt, forstår man. Bogens meget brede sigte gør at de juridiske retninger og synspunkter bliver præsenteret og ofte også kommenteret af forfatteren, mens der ikke er plads til mere dybtgående diskussioner. Mange af artiklerne illustreres af konkrete historiske retssager.

Artiklerne er gode og informative, sproget klart og for det meste let forståeligt. Det kan være svært at fremhæve nogle frem for andre, men jeg vil dog pege på artiklerne om de danske middelalderlige landskabslove, ting, købstadsret, kongen og retsplejen, hekseprocesserne, naturret, 1790'ernes retsreformer og retsopgøret efter besættelsen.

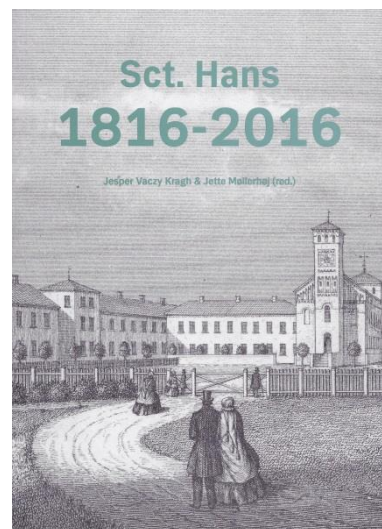
Bogens disposition, med fokus på udvalgt emner, medfører naturligvis at man må samle op fra flere artikler hvis man er interesseret i andre emner. Et så væsentligt emne som domstolenes forhold til det politiske system i øvrigt er ikke behandlet samlet (det ville nok også kræve en bog for sig). Domstolenes prøvelsesret behandles flere steder, dels i dansk sammenhæng, dels i kontinentaleuropæisk, dels i amerikansk. Spørgsmålet om domstolenes demokratiske legitimitet nævnes, men diskuteres heller ikke samlet. Interessant nok spiller det jo heller ikke nogen rolle i den offentlige debat at en delvis selvrekrutterende gruppe af eksperter skulle kunne underkende folkevalgte organer. De forskellige opfattelser af dommernes forhold til de nedskrevne lovbestemmelser refereres forskellige steder, fra Montesquieus "ne sont que la bouche" og til moderne internationale domstoles noget mere selvbevidste "dynamiske fortolkningsstil".

En interessant generel iagttagelse vedrørende dansk retsudvikling er den betydelige kontinuitet fra enevældens dage og til nu. Danmark er i højere grad end så mange andre lande præget af enevældens tankegang – det havde man jo nok på fornemmelsen!

Axel Moos

Sct. Hans

JESPER VACZY KRAGH OG JETTE MØLLERHØJ (red.): "Sct. Hans 1816-2016". Region Hovedstadens Psykiatri og Psykiatrisk Center Sct. Hans 2016. 478 sider, illustreret. Vejledende pris kr. 100,- + forsendelse (henvendelse på telefon 38 64 20 14).

Sct. Hans Hospital er Danmarks ældste psykiatriske institution, hvis historie går helt tilbage til 1600-tallets begyndelse. Hospitalet blev grundlagt i 1612 uden for Nørreport og blev på dette tidspunkt omtalt som Pesthuset. Senere i århundredet byggede man et nyt hospital på Kalvebod Strand uden for voldene, hvor man først og fremmest behandlede patienter med uhelbredelige sygdomme, der ikke kunne forsørges andre steder. I 1769 blev hospitalet placeret i Ladegården uden for Nørreport. I forbindelse med englændernes bombardement af København i 1807 blev det så svært medtaget, at man søgte efter et egnet sted, hvor hospitalet kunne flyttes hen. Valget faldt på godset Bistrupgård i de grønne omgivelser ved Roskilde Fjord. I 1816 stod de ombyggede bygninger klar til at modtage de første patienter. I de to efterfølgende århundreder fortsatte man med at ombygge og tilføje bygninger, og udbygningen af hospitalet kom på den måde til at afspejle de skiftende retninger inden for den psykiatriske behandling.

Det er denne spændende historie, der bliver fortalt i *Sct. Hans 1816-2016*. Bogen er struktureret i tre hoveddele omkring temaerne "Bygninger", "Mennesker" samt "Sct. Hans og omverdenen". Den første del af bogen beskriver, hvordan Sct. Hans fik sin placering i Roskilde og siden blev udbygget.

Bogens anden del, som er den mest omfangsrige, fokuserer på udviklingen i patient- og personalegrupperne. Den sidste del indeholder historiske og nutidige diskussioner om holdninger til psykiatriske patienter i historien og ser frem mod færdiggørelsen af et nyt retspsykiatrisk kompleks i 2020.

Hovedparten af fremstillingen er skrevet af den ene af de to redaktører, Jesper Vaczy Kragh, der tidligere har undersøgt psykiatriens historie og også her leverer en velskrevet beretning. Den anden redaktør, Jette Møllerhøj, bidrager (sammen med Katrine S. Johansen) blandt andet med et interessant kapitel om stigmatisering af mennesker.

Bogen er det seneste af en række jubilæumsskrifter for hospitalet. Jubilæumsskrifter er en central kilde til psykiatriens historie og viser tydelige tendenser i synet på psykiatri og patientbehandling. Samtidig kan jubilæumsskrifter vidne om skiftende tendenser inden for historieforskningen.

I de første jubilæumsskrifter spillede patienterne og en række personalegrupper en sparsom rolle, mens lægernes historie fik en fremtrædende plads. Den aktuelle udgivelse er en mere samlet fremstilling af institutionens historie og indeholder desuden en række interviews med både patienter og repræsentanter

for forskellige faggrupper. Anvendelsen af mundtlige beretninger – det man i international forskning betegner som Oral History - vinkler det skriftlige kildemateriale på nye og spændende måder. De mange interviews er sammen med en række korte præsentationer af centrale personer, bygninger og begivenheder med til at illustrere og tydeliggøre den kronologiske fremstilling af hospitalets historie fra grundlæggelsen i 1612 til i dag.

I en undervisningsmæssig sammenhæng kan man få meget ud af denne interessante og vellykkede udgivelse. Det gælder både emnet, men også dens metodiske tilgang med brugen af skriftlige og mundtlige kilder. Da bogen desuden er rørende billig, anbefales den derfor på det varmeste.

Jeppe Bæk Meier

Kampmann

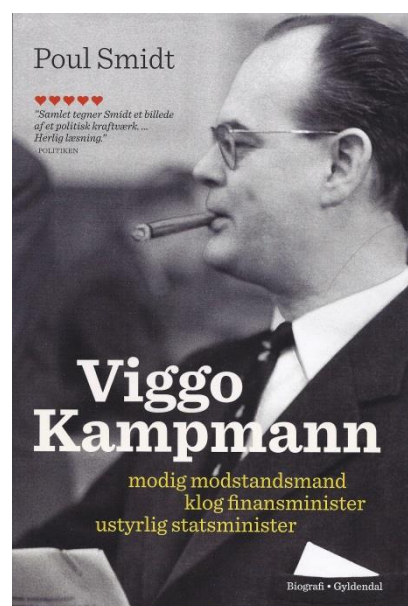
POUL SMIDT: "Viggo Kampmann – modig modstandsmand, klog finansminister, ustyrlig statsminister", Gyldendal 2016, 480 sider(ill.), 350 kr.

Veteranjournalisten, Poul Smidt, har begået en fremragende biografi om Viggo Kampmann. Det er en tung, vel- og tætskrevet sag, der ganske traditionelt bygger fortællingen op kronologisk samtidig med en fin balance mellem politikerens og menneskets Viggo Kampmann og det større billede i dansk politik.

Kampmanns politiske karriere har været bundet op på et skæbnefællesskab med Jens Otto Krag. To begavede politikere, der tegnede den nye socialdemokratiske leder med akademisk baggrund og uden "naturlige" rødder i fagforeningerne. Men det var også to mænd, der hver især kæmpede med deres dæmoner samtidigt med, at de skulle bestride kongerigets højeste poster.

Da Kampmanns sygdom blev et offentligt anliggende i medierne, hvor Claus Hagen Petersen uden større armbevægelser skulle have refereret til Tage Kaarsted, der i sin bog fra 1992 om de danske ministerier havde skrevet, at Danmark blev regeret fra den lukkede afdeling. Dette er ikke korrekt. Kampmann blev først indlagt i 1965, men faktum er, at Poul Smidt i sin biografi ikke lægger skjul på, at Kampmann adskilte sig fra de fleste. Eskapaderne og den personlige deroute blev i mange år skjult af loyale politiske kampfæller, sekretærer, familie og venner. Det var en anden tid, hvor pressen for med en vis lempe.

Men fascinationen af den enestående politiske begavelse, som Kampmann var, formår Poul Smidt at holde gennem hele biografien, men den kyndige udi dansk politisk historie får alligevel en sober og objektiv skildring af Kampmann. Men frem for alt lyser biografien ved sin aktualitet. At tingenes tilstand i danske politik ikke har ændret sig mere siden 1950'erne (Kampmann blev finansminister i 1953) er påfaldende. De idelige magtkampe i Socialdemokratiet, hvor de to alfahanner, Kampmann og Krag, aldrig fik et kærligt forhold til hinanden, Hedtoft og HC Hansen, der heller ikke ligefrem delte poesibøger og så forholdet til de radikale, hvor Bertel Dahlgaard ikke var let at danse med en nødvendighed, men langt mere spiselig end den arrogante Viggo Starcke og Retsforbundet. En treenighed som Kampmann orkestrerede til den famøse

trekantsregering, der skulle balancere mellem liberalisme, den radikale socialliberalisme og Kampmanns hede drømme om velfærdsstaten.

Det blev aldrig en kærlig alliance, men Viggo Kampmann lagde sten på sten i disse år til reformering af skattesystemet (kildeskat), en erhvervsvenlig politik (fradrag) og et moderne pensionssystem, der skulle sikre danskernes alderdom. Socialdemokratiet fastholdt regeringsmagten i en tid, hvor økonomien trods alt stod foran tidernes største boom.

Og det midt i det en verden, hvor atomkrigen truede, EF lå forude og de nordiske brød formationen. Da HC Hansen døde i 1961, pegede alt på Kampmann som statsminister, men Poul Smidt lægger ikke skjul på, at her overskred Kampmann sin kapacitet. Et menneske, hvis evner ikke syntes at have grænser for politisk tæft og håndværk, og som heller ikke havde selvindsigt nok til at sige stop.

Dæmonerne, både i sind og flaske, tog deres told. Der er ingen grund til at sumpe i den voldsomme deroute, men Poul Smidts Kampmann-biografi fastholder respekten for et begavet menneske, hvis liv fra adoptivbarn til ensomhed og død ikke kunne beskrives anderledes.

Hans-Henrik Christensen

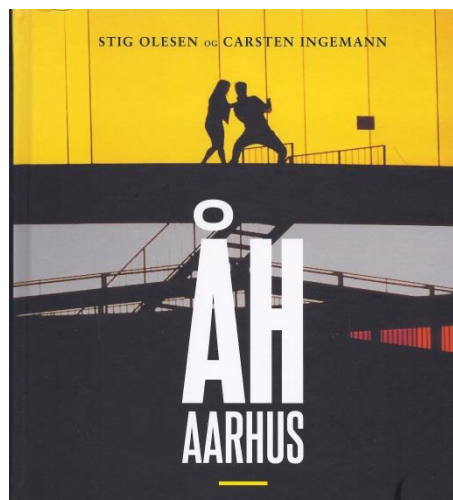
Århus

STIG OLESEN OG CARSTEN INGEMANN: "Åh Aarhus". Gads Forlag 2017. 235 sider, 350 kr.

Makkerparret Stig Olesen og Carsten Ingemann, som tidligere har udgivet *Tolv Halve – en rundrejse på 12 danske* kommer nu med bogen **Åh Aarhus** med den slet skjulte reference til byens overgang fra bolle-Å til dobbelt-A i 2011. Olesen, som er redaktionssekretær på Jyllandsposten, formodes at stå for det skrevne ord, mens Carsten Ingemann, som er fotograf på samme avis, står for billederne.

Åh Aarhus lægger sig i kølvandet på en række bøger i de senere år om byen; bl.a. *Håhr På stuegang i Aarhus* (2016), Harborg "*I Troed' Vi Var Døde Og Borte* (2016), Morell *200 års kunst i Aarhus* (2016), Salling-Petersen *En Aarhus Krønike* (2016), Buhl Thomsen *Havnebilleder* (2016), Erik Paasch Jensen et al *Et andet blik på Kulturen – En fotoreportage fra Aarhus* (2017), Søren Bitsch Christensen *Aarhus i årtier* (2016) og jeg kunne snildt nævne en håndfuld mere. Ingen tvivl om, at byen Aarhus med disse kulturbeskrivende selvbiografiske bøger positioneres som Europæisk kulturhovedstad i 2017 og måske forsøger at ryste det lillebrorkompleks af sig, som Stig Olesen hævder byen har ift. København.

Bogen tager afsæt i de 7 hovedindfaldsveje til Aarhus; Søvejen, Oddervej, Skanderborgvej, Silkeborgvej, Viborgvej, Randersvej og Grenåvej. Bogen er spækket med flotte fotos af hverdagsbegivenheder i Aarhus, hvor nogle får én til at trække på smilebåndet (s. 35). *Åh Aarhus* er skrevet som en rejsefortælling i 1.

øer,
Stig

Person ental i en let læselig essaygenre og synes at være henvendt til aarhusianerne, primært i et forsøg på at bygge en identitetsfortælling op om dette geografisk centrede befolkningssegment. Eksempelvis skriver Stig Olesen om aarhusianernes forhold til mad, at "*Historisk er vi aarhusianere nemlig ikke meget for middage ude i byen med selvhøjtidelige unge tjenere*" (s.70), men derimod er street food nu en trend, der forsøder aarhusianernes ganer "... vi skal nok komme efter det, vi aarhusianere, for overalt i byen dukker der i disse måneder nye gadekøkkener op" (s.73).

Konstruktionen af Aarhus storhed krydres med, at Aarhus "... fra slutningen 1970'erne til begyndelsen af 1990'erne blev den rytmiske musiks absolutte centrum i Danmark" (s. 167) og at Aarhus havde "*Danmarkshistoriens mest ambitiøse byfornyelsesplan*" (s. 129).

Det er Stig Olesens privilegium at skrive som han føler og mener; ikke mindst når genrevalget tages i betragtning. Han beråber sig på intet tidspunkt anden gyldighed i sine udsagn end sin egen mening og står også ved i bogens efterskrift, at det handler om dæmpning af aarhusianernes selvhad og forøgelse af selvbevidsthed. Derfor tager jeg også hatten af for skriftet og finder det modigt og forfriskende af forfatter som forlag at udgive en bog, som er henvendt til én befolkningsgruppe: aarhusianerne. Som lokalpatriotisk vendelbo får bogen mig ikke til at føle mig snydt for noget eller giver mig en speciel større indsigt i Aarhus eller aarhusianerne; men alligevel kunne jeg da godt tænke mig, at én skrev en lidt mindre selvpromoverende og mere selvironisk historie om os; vi vendelboer bliver nemlig generte, hvis tingene skal blæses op til mere end 'godt nok'.

Lasse Taagaard Jensen

Det Tredje Rige på stoffer

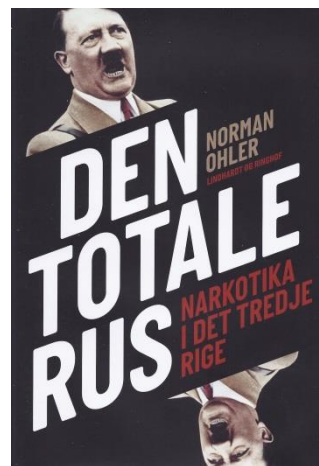
NORMAN OHLER: "Den Totale Rus. Narkotika i Det Tredje Rige". Lindhardt & Ringhof 2017. 336 sider, 300 kr.

Det har altid været almen viden at Hermann Göring var morfinist, men i sin undersøgelse af forbruget af narkotiske stoffer i Det Tredje Rige afdækker journalist og forfatter Norman Ohler, at der fandt et massivt forbrug sted af en lang række præstationsfremmende stoffer. Ikke alene blev soldater i kritiske operationer, hvor det var vigtigt at være vågen i op til flere døgn, pumpet op med stærk amfetamin, men den nazistiske top med Hitler i spidsen udviklede sig i løbet af krigen til de rene junkies.

Dette forbrug af narkotiske midler stod i skærende modsætning til den nazistiske ideologis fokus på det sunde individ, som det blev praktiseret i det store "Kraft durch Freude" program.

Nazismens racehygiejne-program gik på to ben. Mens man ville bekæmpe den udefra kommende jødiske gift, førte regimet med sit eutanasi-program også krig imod uønskede elementer i egen befolkning. Det gik ud over ca. 200.000 såkaldt "unyttige spisere".

Bogen redegør for, hvordan Hitler, der led af mave-tarmsbesvær, i 1936 kontaktede succes-læge Theodor Morell, der havde held med sin behandling af Patient A. Morell blev kort efter udnævnt til Hitlers livlæge.

Samtidig med at regimet bekæmpede narkomani, udviklede firmaet Temmler et meget stærkt metamfetaminprodukt, der blev markedsført under navnet Pervitin. Det blev en stor succes og blev almindeligt i store dele af befolkningen. Den tyske hær opdagede produktet, der med succes blev anvendt massivt i det indledende slag imod Frankrig i maj 1940, da tyskerne overraskede ved at køre igennem Ardennerne i Belgien og skære de allierede styrker over i to. Pervitin var godt til Blitzkrieg.

Men krigen imod Sovjetunionen blev ingen Blitzkrieg, men en opslidningskrig, og der hjælper amfetamin ikke. I august 1941 blev Hitler så syg, at han ikke kunne deltage i dagens krigsråd, hvor diktatoren, den tidligere korporal, ellers førte sig frem som den store feltherre med katastrofale følger. Hitler forlangte af sin læge at få ham på benene øjeblikkeligt, og Morel gav Patient A en indsprøjtning med et dopingmiddel. Sprøjtningen knækkede og patienten fik et opiumspræparat for smerterne.

Hitler drak ikke, var vegetar og ikke-ryger, men fra midten af 1941 og til krigens slutning var han på stoffer. I takt med at krigen fra 1943 gik værre og værre for tyskerne steg Hitlers forbrug af stoffer som livlægen beredvilligt sprøjtede ham med dagligt. Morel begyndte også at give Hitler et kokainpræparat ved navn Eudokal.

Og her er det, at denne bog faktisk nok kan kaste lys over forhold, som de store Hitler biografier forbigår eller overser eller ikke har tillagt så stor betydning. Hitler havde brug for at fremstå stærk og handlekraftig overfor sine generaler ved krigsråd. Han havde som politiker og som Fører i 30'erne kunnet blive naturlig høj på sin egen racistiske ideologi, men i takt med at krigen gik ham imod, måtte han have stimulanser for at nå disse højder.

Det er refereret talrige steder, hvordan han igen og igen overtrumfede sine generaler med fatale beslutninger samtidigt med, at han i tiltagende grad mistede kontakt med virkeligheden. Normann Ohlers forskning viser, at Hitler var på dope. Han fik amfetamin, opium og kokain i pilleform og som indsprøjtninger, han var afhængig som en junkie og havde derfor heller ingen realitetssans. Det kan måske forklare, hvorfor Tyskland erklærede USA krig kort efter Japans angreb på Pearl Harbor?

Når Førereren i timevis rablende talte om "Endsieg" og "Wundervaffen", var han helt oppe at køre på stoffer ligesom mange andre i den nazistiske top, der gerne ville virke friske i mødet med Førereren. Førereren var helt afhængig af sin læge, som en junkie af sin pusher, indtil 17. april 1945, hvor han fyrede ham. Normann Ohler sandsynliggør, at årsagen skyldes, at der ikke var mere junk, og at livlægen derfor ikke længere var til nogen nytte.

Der var andre narkomaner, der havde været mere forudseende. Da de allierede tog Göring til fange, bar han på en kuffert, der indeholdt 24.000 Eukodal opiumspiller - til eget forbrug! - og han var oppe på 20 gange normal dosis.

Bogen bygger på gennemgang af arkiver i Tyskland og Washington, samt på nærlæsning af Dr. Morells dagbøger, hvor han omhyggeligt noterede, hvad han gav Patient A. Der er et omfattende noteapparat.

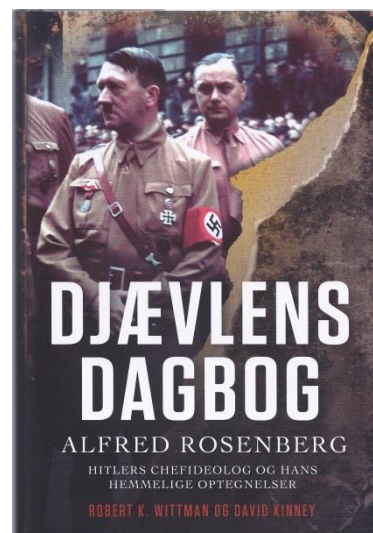
Bogen er elementært set spændende og fjøjer ganske, som forfatteren selv siger det, nye brikker til et ellers ret veldokumenteret puslespil.

Bogen bør indkøbes til gymnasiernes studiecentre, da den kan anvendes i AT eller SRP sammenhæng i mellem historie og biologi eller kemi.

Thorkil Smitt

"En stor idé er blevet misbrugt af små mænd"

ROBERT K. WITTMAN & DAVID KINNEY: "Djævlens dagbog. Alfred Rosenberg. Hitlers chefideolog og hans hemmelige optegnelser". Politiken 2017. Illustreret. 528 sider 300 kr.

Tyskbalteren Alfred Rosenberg tilsluttede sig NSDAP allerede i 1919. Det var Dietrich Eckart, der var völkisch all round fantast og mentor for Adolf Hitler, som havde introduceret ham for sin spirituelle myndling. Rosenbergs umiddelbare fascination af Hitler modstod enhver politisk såvel som ideologisk prøvelse, og dem skulle der komme et utal af, til faldlemmen åbnedes under hans fødder lidt før kl. 02 16. oktober 1946 i krigsforbryderfængslet i Nürnberg. Førstehandsvidner taler om, at også Rosenberg øvede nogen indflydelse på Hitler, og forfatterne peger på fællestræk i deres baggrunde, erfaringer og adfærd og dertil deres fælles syn på kirken, kommunismen og 'den jødiske trussel'. Rosenbergs karriere blomstrede i løbet af 1930'erne. Hans tågede hovedværk "Der Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts", der udkom med Hitlers billigelse i 1930, opnåede, som Auschwitz-kommandanten Rudolf Höss udlagde det, samme status i nazistens forestillingsverden som Hitlers "Mein Kampf" - og Goebbels avisledere. Værket skaffede ham den nationale pris for kunst og videnskab, den tyske erstatning for Nobelprisen, på partidagene i Nürnberg i 1937.

Efter sejrene på slagmarkerne i vest forestod Rosenberg som Reichsleiter en systematisk plyndring i det besatte Europa af kulturværdier. Hans "Institut zur Erforschung der Judenfrage" i Frankfurt anviste retningen frem mod 'den endelige løsning'. I juli 1941 blev han minister for de besatte østområder, hvor han i sit kontor i Berlin oven i sin evindelige rivalisering i regimets strukturelle vildnis med Goebbels, Göring, Himmler og Bormann måtte tåle at blive ignoreret og modarbejdet af sine undergivne derude østpå, ikke mindst af Erich Koch, der var Reichskommissar i Ukraine. Hans magtbase blev med tiden undergravet og tømt for indhold, og frem til 24. februar 1945, hvor han så Hitler for sidste gang, havde han ikke mødt ham personligt i over et år: Hitler havde brug for praktiske mænd, ikke for teoretikere. I marts 1945 dyrkede han grønsager i haven til sin bombeskadede bolig i Dahlem. Efter kapituleringen blev han arresteret 18. maj i Flensburg.

Ved processen i Nürnberg blev Rosenberg tiltalt og kendt skyldig i henhold til alle anklageskriftets fire punkter. En anklager præciserede under en knivskarp procedure i januar 1946, "... at der ikke var et eneste grundprincip i den nazistiske filosofi, som ikke fik sin autoritative formulering af Rosenberg ... Som den nye hedenskabs apostel, fortaleren for Lebensraum, forherligeren af myten om nordisk overlegenhed og en af de tidligste og mest energiske nazistiske fortalere for antisemitismen bidrog han væsentligt til at forene det tyske folk bag hagekorset" (s. 428). Med udgangspunkt i påstanden, at Rosenberg havde gjort det til sin

levevej at være fortalere for 'respekt for alle racer', 'trosfrihed' og en 'fornuftig løsning på det jødiske problem' affødte hans forsvar alene negative reaktioner, afsky. Den amerikanske advokat, som krydsforhørte ham, skrev hjem: *"Han var den vanskeligste at afhøre - en undvigende, løgnagtig slyngel ... han er sådan en falsk person, sådan en total hykler"* (s. 439).

14. maj 1934 påbegyndte Rosenberg udfærdigelsen af en dagbog med den bagtanke at kunne dokumentere sin rolle i denne historiske tid, som han følte, at han var aktør i. Rivalen Goebbels havde netop udgivet sine optegnelser for årene 1932 og 1933. Og når han så mange år senere fik tid til at skrive sine erindringer om sin nazistiske karriere, kunne dagbogen udgøre et baggrundsmateriale. Dagbogen indgik sammen med Rosenbergs øvrige papirer i det materiale, som var til rådighed under retsopgøret i Nürnberg. Da dette sluttede i 1949 overførtes arkivalierne til Washington, men kun en mindre del af dagbogen var blandt disse. Robert Kempner (1900-93), som havde en ikke særlig fremtrædende position i det amerikanske team af anklagere 1945-49, havde på et ulovligt grundlag bragt meget betragtelige arkivmængder, 29 kasser indeholdende godt 3,6 t, til USA med henblik på eget brug. Kempner var tysk født og havde været advokat, men med en jødisk baggrund måtte han flygte i 1936. Fra 1939 arbejdede han i USA for FBI og OSS. Forfatterne markedsfører Kempner som en central skikkelse og fremstiller hans gøren og laden nogenlunde parallelt med Rosenbergs. Det er meget langt fra et sympatisk portræt, fremstillingen tegner af ham. Forfatterne skriver: *"Afhængigt af, hvad man mente om ham, kunne han enten beskrives som karismatisk eller pralende, dedikeret eller dogmatisk, en forkæmper for retfærdighed eller en smålig tølper"* (s. 21). Hans død udløste endeløse stridigheder inden for hans familie- og vennekreds og sendte retsindige mennesker på en snørklet rundrejse i legalitetens gråzoner befolket af besynderlige skikkelser for at sikre sig Kempners arkiv. Da The United States Holocaust Museum på s. 74 endelig har indlemmet Rosenbergs samlede dagbog i sit arkiv, det var først i 2013, var anmelderen lidt rundtosset.

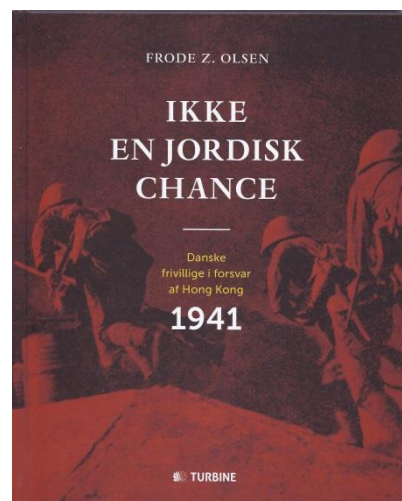
Robert K. Wittman, tidligere FBI, er forfatter med en omfattende ekspertise vedrørende kriminalitet inden for kunst- og kulturverdenen. David Kinney er journalist og forfatter. Deres fremstilling er letflydende journalistisk, men dispositionen føles indviklet, detailrigdom for stor. Rosenbergs dagbog har i dag vel først og fremmest karakter af at være et historisk monument. Indholdet fjører næppe megen yderligere viden om Rosenberg og hans tid til, hvad der forelå allerede i Nürnberg. Fremstillingen er vedføjlet en oversigt over Det tredje Riges kronologi og en meget kortfattet personoversigt. Dertil er der en fortegnelse over kilder og en overvejende engelsksproget litteratur samt noter og et personregister.

Ole Halding

DANSKERE I KRIG I HONGKONG

FRODE Z. OLSEN: "Ikke en jordisk chance. Danske frivillige i forsvar af Hong Kong 1941". Turbine Forlaget 2016. 317 sider, illustreret., 350 kr.

Da japanerne erobrede Hong Kong i 1941, var der ca. 60 danskere i byen. Bogen handler om 14 af disse, der på en eller anden måde ydede en indsats i forsvaret af byen. Nogle blev japanske krigsfanger. Disse mennesker er denne bogs hovedpersoner. Hvordan kan et så lille emne komme til at fylde en bog på over 300 sider, endda store sider? Det kan gøres ved at bygge i meget høj grad på de involveredes breve,

dagbøger, erindringer samt interviews med deres slægtninge. Samtidig gives der en grundig beskrivelse af den storpolitiske udvikling og af krigens gang – set fra et Hong Kong synspunkt. Forfatteren springer altså mellem kilderne til hvad danskerne oplevede, tænkte og følte – og så den store historie. Begivenhederne i Hong Kong set gennem de lokale danskeres øjne.

Forfatteren er politimand og har siden 2000 udgivet nogle krimier. I denne bog forekommer nogle passager også at være lovlig litterære. Frode Z. Olsen fortæller hvad personerne mener og tænker, men er der altid dækning for det i kilderne? Forfatteren skriver selv, at han har ændret og tilpasset breve og dagbøger så de passer i sammenhængen. Han har også sammenskrevet flere breve nogle steder. Det lyder ikke helt betryggende for en kildekritisk historiker. Men forfatteren skriver vældig godt, så man kan let komme til at overse den slags betænkeligheder. Stilen er den samme som benyttes i de illustrerede historiske blade.

Bogen ser ellers videnskabelig ud med litteraturliste og noter. Litteraturlisten indeholder mest de historiske værker som han bygger sin fremstilling på. Hvert kapitel har et lille noteafsnit bagest i bogen, hvor det fortælles hvilke historiebøger og breve der er benyttet. Men man kan ikke se hvad der er brugt hvor. Der er mange billeder som er taget fra bøgerne, men man kan ikke se hvor de er taget fra. Så er der en del udmærkede kort, de fleste af dem tegnet og koloreret af forfatteren.

Bogen falder i fire dele. Den første handler om tiden før angrebet i 1941 og hedder Frihed og fryd. Anden del hedder Den sorte jul og beskriver kampene mod japanerne 8. til 25. dec. 1941. Tredje del, Fangenskab og lidelse, gennemgår tiden fra dec. 1941 til aug. 1945. Den korte fjerde del hedder Befrielse, opgør og hjemkomst 1945-1946. Bogens tyngde ligger klart i anden og tredje del. Anbefales til alle der kan lide at læse krigslitteratur.

Jørgen Krøigård

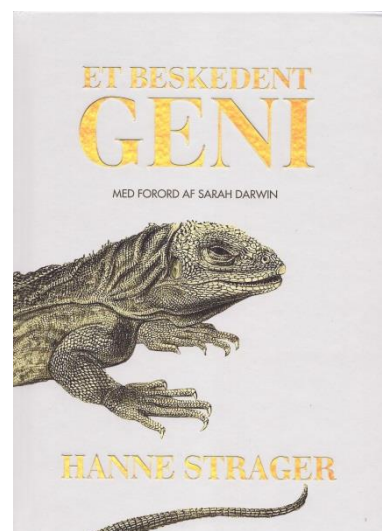
Darwin

HANNE STRAGER: "Et beskedent geni". Gyldendal 2016. 287 sider, 300 kr.

Jeg har sjældent haft en bog i hånden, som jeg har læst med så stor fornøjelse som "Et beskedent geni", eller med den fulde titel, der er gemt lidt væk i bogen: "Et beskedent geni – Historien om Darwins liv og idéen, der forandrede verden."

Mine elever, mine kolleger, både historikere og biologer, og min kæreste har måttet lægge ører til udvalgte citater fra bogen, som ingen af dem kendte. Samtidig overvejer jeg seriøst at købe en ordentlig stabel som gaver til familien. Men måske kan jeg spare lidt på gavebudgettet, se nederst i anmeldelsen.

Hanne Strager har været udstillings- og formidlingschef på Statens Naturhistoriske Museum.

”Et beskedent geni” byder på fabelagtig formidling af Darwin: Hans arbejde med evolutionsteorien, hans forudsætninger, hans tid, evolutionsteoriens modtagelse og det efterfølgende paradigmeskift, alt sammen fortalt levende og i tæt samspil med en biografisk fremstilling af Darwins liv. Bogen afføder stor og fortjent respekt for såvel Darwin som for videnskaben.

I kapitlet ”Forgængerne” gennemgår Strager Darwins uddannelse som barn og ung. Dernæst introducerer hun os kort og præcist til den naturvidenskabelige teori, som var i tiden, bl.a. Niels Steensen, Carl von Linné og Lamarck. Strager fortæller, hvad deres arbejde gik ud på, og hvorfor det var vigtige trin på vej mod et nyt naturvidenskabeligt paradigme.

I de næste kapitler følger vi Darwins rejse med Beagle, hans indsamlingsarbejde og iagttagelser undervejs og hans kontakter med det naturvidenskabelige miljø i England.

Strager fortæller, at Darwin egentlig kom med som ”selskabsdame” for kaptajnen. Inden Darwin i fortællingen ankom til Sydamerika, forklarer Strager os Lyells geologiske principper, og hvordan at læse hans teori om de gradvise geologiske ændringer af Jorden gjorde stort indtryk på Darwin. I samtiden fremsatte palæontologen Cuvier en teori om ændringer via store pludselige katastrofer, som der i dag er fundet belæg for. Med inddragelse af nyere forskning konkluderer Strager, at vi i dag ved, at jorden ikke altid har set ud, som den gør i dag, og at livet på jorden har haft indflydelse på jorden selv.

De indsamlede fossilers fortolkning og betydning for udviklingen evolutionsteorien gennemgås i afsnittet ”Gådefulde knogler”, hvor der også er gjort plads til en kort beskrivelse af danskeren P.W. Lunds betydning for forskningsområdet.

Gennem hele bogen er det Darwins personlige historie og idéudvikling, der binder fortællingen sammen. Der er herligt mange portrætter af Darwin fra barn til gammel mand. Darwin på Beagle var 1800 tallets Marlboro-man, fortæller Strager, og illustrerer udsagnet med Darwin citatet: ”Jeg er selv blevet noget af en gaucho, jeg drikker min mate, ryger cigar og sover ligeså godt på jorden som på en dundyne”.

Hanne Strager forklarer, hvordan Darwin både under og efter rejsen fandt dygtige videnskabsmænd til at undersøge sine fund. Det var én af disse, der gjorde ham opmærksom på de indsamlede finker. De havde egentlig ikke interesseret Darwin så meget, dengang han indsamlede dem, men de skulle blive centrale i udviklingen af hans evolutionsteori.

Jeg har fornøjet mig over lidt bonusinfo fra Darwins liv: Da Darwin endelig er kommet hjem til England og har fået afsat alle sine samlinger til kompetente forskere, fandt han, at tiden var kommet til at overveje ægteskab. Strager gengiver Darwins ganske vidunderlige lister over argumenter for og imod ægteskabet. Konklusionen blev ”Gift dig – gift dig – gift dig” Q.E. D (quod est demonstrandum, så er det bevist). Resten af kapitlet, der bærer titlen ”Bedre end en hund” (!) handler om Darwins læsning af Malthus. På dette tidspunkt, 29 år gammel, er Darwin blevet bevidst om, at der er en uendelig variation i de enkelte arter, og at den er arvelig. Han ved også, at kun de færreste overlever. Tankerne endte med at føre Darwin frem til sin evolutionsteori. Strager understreger, at ”Survival of the fittest” bør oversættes til ”Den bedst tilpassedes overlevelse”. På samme pædagogiske måde som i den øvrige bog, forklarer hun os systemet med udviklingen i antallet af mørke og lyse birkemålere (sommerfugle) når der som følge af mere eller mindre forurening sker et skift fra mørke til lyse træstammer i et område.

I bogens sidste kapitler følger vi den sene publicering og modtagelsen af Darwins værk i samtiden. Bogens betydning perspektiveres til senere og til aktuelle naturvidenskabelige erkendelser og opdagelser. I det allersidste kapitel fortæller Strager om Darwins modstandere i nutiden, tilhængerne af kreationisme og intelligent design. Selv om kapitlet er fuldt af oplysninger, er det ikke ligeså sprudlende skrevet som den øvrige bog, og det er ikke opdateret men slutter sine referencer i 2007.

Hanne Strager har tidligere udgivet "Som at tilstå et mord. Darwin og idéen, der forandrede verden" (2009) i en hæftet udgave. Bogen blev udgivet i tilknytning til Statens Naturhistoriske Museums evolutionsudstilling og kan stadig erhverves for 79,95 mod "Et beskedent geni", der koster 300 kr. Begge Arnold Busck. Jeg har spurgt Gyldendal, som også var med til at udgive "Som at tilstå et mord...", hvad forskellen er mellem de to udgaver, nu 2016 bogen lanceres som 1. udgave, 1. oplag. Forlaget svarer, at "'Et beskedent geni er en opdateret, revideret udgave af 'som at tilstå et mord'. Format, layout, billedvalg og omslag er nyt og anderledes. Desuden er teksten redigeret og rettet, ligesom Hanne Strager har tilføjet og ændret visse passager. Og endelig er der et nyt forord af Sarah Darwin.'" Jeg savner Stragers oprindelige forord (2009), der var en mere præcis introduktion til bogen og Darwins betydning. Til gengæld har illustrationerne stor relevans for læsere, der ikke har set evolutionsudstillingen. Vi får desværre alt for lidt at vide om de enkelte billeder til at kunne bruge dem som gode historiske kilder.

"Et beskedent geni" har et flot omslag og en yderst læsevenlig layout. Indbundne illustrerede bøger koster mere. Men at kalde det en førsteudgave er ikke korrekt.

Bogen er vigtig og fortjener opmærksomhed, om den nu er en nyudgivelse eller en genudgivelse, ikke mindst i en tid, hvor forskerne må på gaden for at forklare videnskabens nødvendighed.

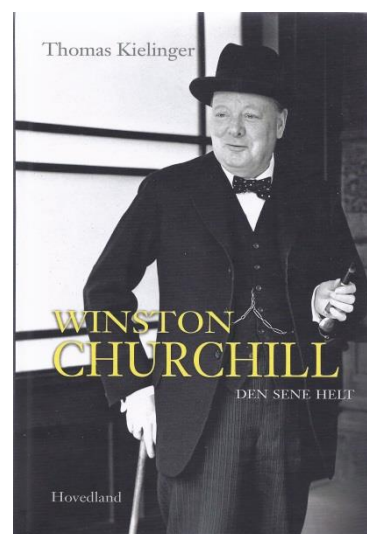
Jeg vil varmt anbefale "Et beskedent geni, - historien om Darwins liv og idéen som forandrede verden." Nyd bogen som lystlæsning, køb den til reolen og brug den til alle former for samarbejde mellem historie og biologi som den kommende gymnasiereform måtte give mulighed for.

Anne Melillo

Den menneskelige Winston Churchill

THOMAS KIELINGER: "*Winston Churchill. Den sene helt*". Hovedland 2015. 415 sider, 299 kr.

Den tyske journalist Thomas Kielinger har begået en biografi om Winston Churchill (1874-1965). Det er blevet til en fin og afbalanceret fremstilling af Churchills liv og gerning. Før 1939 var aristokraten og multitalentet Churchill berømt i selve England og nød stor anerkendelse som eventyrer, karrieropolitiker, skribent og forfatter. Han deltog i imperiets mange krige som soldat og vandt berømmelse. Som forfatter og senere modtager af nobelprisen for litteratur skrev han om sine forfædre og sine eventyrlige oplevelser, ligesom han skrev detaljerede erindringer fra og analyser af de to verdenskrige. Kielinger bruger Churchills bøger som kilder, men

analyserer ikke denne side af Churchills virke nærmere. Det til forskel fra maleren Churchill, der får tildelt et sit særlige kapitel i bogen.

Politik var omdrejningspunktet for Winston Churchill gennem det meste af hans liv. Frem til 1939 var der dog tale om en meget omskiftelig karriere. Et af højdepunkterne i den del af hans liv var udnævnelsen til marineminister 1911. En post han bl.a. brugte til at arbejde for udvikling af et flyvevåben (det senere RAF). I 1924 blev han udnævnt til finansminister. Lavpunkter var der også, som da han måtte fratræde sin marineministerpost som en konsekvens af det mislykkede angreb på Galipoli. Gennem 1930'erne var han isoleret og han spillede nærmest kun en kuriøs rolle i engelsk politik.

Benævnelsen i bogens titel "Den sene helt" refererer selvfølgelig til, at det var som 65-årig, at Churchill trådte op på verdensscenen for alvor. I 1939 stod han så ulykkeligvis pludselig som en ud af to mulige premierministerkandidater, der ikke var kompromitteret af den engelske Appeasement-politik, og valget faldt på ham. Fra da af trådte han ind i rollen som manden, der lykkedes med at få England frelst igennem 2 verdenskrige og en af hovedmændene bag nedkæmpelsen af Nazityskland.

Kielinger interesserer sig meget for mennesket Churchill. Det synes naturligt, at man som tysker interesserer sig for, hvad det var for tanker og følelser, der løb gennem manden, der havde det politiske ansvar for totalødelæggelserne af mindst 60 tyske byer med al den lidelse, det førte med sig for civilbefolkningen. Churchill turde se grusomhederne i øjnene. Han var ikke en mand, der var drevet af had til Tyskland eller tyskerne – tværtimod. Han var heller ikke en kyniker, der verfer ansvar og skyld af sig over for civilbefolkningens lidelser. Kielinger beskriver i høj grad Churchill som et menneske med følelser og moral midt i krigens morads.

Når Churchill klarede arbejdspresset i de 5 år, krigen varede, skyldes det, at han var besjælet af en jernvilje og en sjælden arbejdsenergi. Derudover var han begunstiget af et jernhelbred. Psykisk havde han evnen til at træffe endog meget tunge beslutninger (fx sænkningen af den franske flåde ved Mers-el-Kébir, bombardementerne af de tyske byer osv.) og alligevel kunne han sove og hele tiden holde sig orienteret om krigens udvikling i detaljer. Heri ligger hans kæmpe force som den ledende politiker, og den person, der i tiden fra 1939-41 var helt afgørende for at holde Hitler stangen, så at vi andre ikke har skullet vokse op i et post-nazistisk samfund med de konsekvenser det ville have ført med sig. At det så ikke var alle, der delte det positive billede af Churchill, gør Kielinger også opmærksom på. Bl.a. citerer han Lord Alanbrookes dagbøger, hvor Churchill, fordi han er så impulsiv og uforudsigelig, beskrives som en trussel i forhold til krigsforløbet. Trussel eller ikke. Alanbrooke har givetvis haft en pointe. Kielinger gør opmærksom på en af de nyeste tilføjelser til vores viden om Churchill, nemlig den så kaldte "Operation Unthinkable". Umiddelbart før 2.verdenskrigs afslutning gav han ordre til, at de engelske militæranalytikere skulle udarbejde en rapport vedr. en angrebskrig på USSR. Churchill skulle altså have overvejet en angrebskrig mod Stalins Sovjetstat og kalkuleret med, at den skulle finde sted inden de amerikanske tropper forlod Europa. Umiddelbart efter Stalins død i 1953 opfordrede Churchill så til, at man indkaldte til en konference om det europæiske spørgsmål, som siden Potsdamkonferencen i 1945 ikke havde været forhandlet mellem sejrherrene. Denne idé blev effektivt skudt ned af de toneangivende politikere i vesten. I generalstaben sagde man om ham, at han fik 10 idéer om dagen, men kun en, der var god, og han var ikke selv i stand til at udpege, hvilken én det var. Det var så også et aspekt ved ham.

Churchill var en hovedrolleindehaver under anden verdenskrig, og hans liv var begivenhedsrigt på alle måder. Derfor er Thomas Kielingers Churchill biografi ikke den sidste, der vil udforske denne højt begavede, humanistiske og konservative mand, der var besjælet af et had mod det 20. årh. kommunisme, og i sidste ende mod totalitarismen som helhed. En mand, der efter krigen arbejdede for en samling af vesten mod USSR-kommunismen, og for en stabilisering af det internationale samfund gennem etablering af en europæisk union. Der findes ikke nogen perfekte politikere, men der findes statsmænd, der har formået at føre samfund og stater gennem kriser trods store omkostninger. Det er nyttesløst at spørge om nogen kunne have udgjort et alternativ til Churchills indsats under 2. verdenskrig. Vi må blot konstatere, at han sikrede det demokratiske vestens overlevelse i en kritisk stund, og har givet stof til bunker af afhandlinger og mono- og biografier.

Jørgen Lassen

Menneskets oprindelse

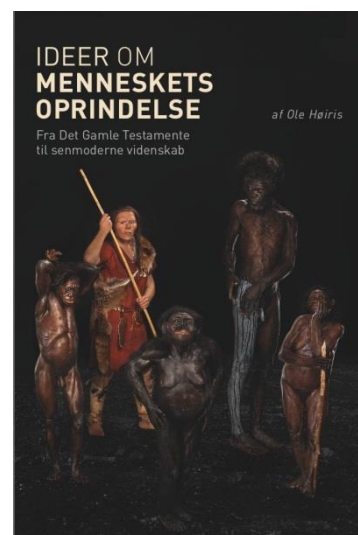
OLE HØIRIS: "Ideeer om menneskets oprindelse. Fra Det Gamle Testamente til senmoderne videnskab". Aarhus Universitetsforlag 2016. 327 sider. 328 kr.

Antropologen, docent emeritus ved Aarhus Universitet Ole Høiris tager læseren med på en meget lang og verdensomspændende rejse af mange, mange millioner års varighed fra de første tider og frem til nutiden, på sporet efter menneskets oprindelse og udvikling. Det vil dog sige: nogle kristne vil sikkert benægte den lange varighed, idet jordens og menneskehedens alder ifølge deres opfattelse blot er ca. 6000 år.

Og faktisk frem til Charles Darwins epokegørende værk om evolution *On the Origin of Species* (Arternes oprindelse) fra 1859 var variationer over denne sidste opfattelse fremherskende, også i de videnskabelige miljøer. Indtil midten af 1800-tallet var den dominerende opfattelse, at verden og menneskene var skabt af Gud, og at arterne var adskilt, især med mennesket som unik skabning. Dette univers kunne så være statisk eller dynamisk, men arterne var immervæk skabte og adskilte.

Sådan så universet og mennesket altså ud, indtil den evolutionstanke for alvor slog igennem, som indebar, at arterne, og herunder vel at mærke mennesket, havde udviklet sig og stadig udviklede og vel endnu i dag menes at udvikle sig af hinanden.

Under læsningen af bogen strejfedes det mig, der indrømmet rigtignok er noget af en dilettant på antropologiens felt, at disse to tilsyneladende helt inkompatible teorier eller tankeformer på sæt og vis lader sig forene, idet de kan hævdes at tale om to forskellige ting eller ud fra to forskellige perspektiver, hhv. 'genesis-' og 'gyldighedsperspektivet', som en traditionel videnskabsteoretisk skelnen hedder. Hvor Darwin nemlig primært kan siges at tale om genesis, altså menneskets opkomst og udvikling, der synes den kristne skabelsestanke først og fremmest at have (det aktuelle) gyldighedsperspektiv for øje, og mennesket

er jo i dag faktisk adskilt fra de andre arter, kan eksempelvis ikke få afkom med nogen af dem. Holdt de sig hver især inden for sit her angivne perspektiv, kunne begge derfor have ret.

Som sagt kommer vi vidt omkring i bogen, ikke blot hvad angår geografi, men ikke mindst hvad angår en veritabel overflod af videnskabelige, arkæologiske, genetiske, og antropologiske teorier, kommentarer, modifikationer, indvendinger og konflikter. Ikke mindst interessant er det indblik, forfatteren giver læseren i kontroverser, som ikke blot eller måske ikke engang primært er eller var videnskabelige, men snarere politiske og ideologiske foruden at være en strid, fx mellem arkæologer og genetikere, om prestige og økonomiske bevillinger. 'Indianerne' i Amerika protesterede således, da videnskabsfolk hævdede at have fundet rester af et menneske af europæisk afstamning, som var ældre end det ældste fund af en forfader til 'indianerne'. Senere fik disse oprindelige beboere 'satisfaktion', om man så må sige. Og efter borgerrettighedsbevægelsens sejre i USA kunne man bedre, og var også i høj grad tilbøjelig til at, forlade den raceopdelende såkaldte multi-regional-teori til fordel for den såkaldte Out-of-Africa-teori, der lod mennesket i mere genuin forstand (homo sapiens) opstå i Afrika for vel ca. 50.000 år siden og derfra siden brede sig til resten af verden. Kort sagt: tankerne og teorierne om menneskets oprindelse og udvikling følger i ikke ringe grad den vekslende tidsånd, ifølge forfatteren.

Hvad kan så siges at karakterisere det i antropologisk forstand moderne menneske, der vel har ca. 20.000 år på bagen? Høiris nævner bl.a. sådan noget som kreativitet, sprog, abstrakt tænkning, selvbevidsthed og 'superhjernen' (listen er dog ikke udtømmende). Oprejst gang, redskabstilvirkning, bofasthed, agerbrug, tamdyr, byer og hierarkier har angiveligt i historiens og forhistoriens løb spillet afgørende roller for den individuelle og sociale menneskelige udvikling.

I dag, hvor informationsudveksling og vareudveksling på det globale marked er blevet nøgleord, er tanken om et eller flere centre for menneskets opkomst stort set opgivet (ligesom i øvrigt 'store fortællinger' som fx oplysningstidens myte om 'teknologiske' historiske udviklingsstadier på baggrund af forskellig rationalitetsudvikling): "Hvis man tager temperaturen på menneskets oprindelse i dagens perspektiv, er kommunikative netværk blevet den centrale fortælling. Biologisk deltager vi i et netværk, hvor gener udveksles, intellektuelt er vi part i en tilsvarende informationsudveksling. (...) Ideen er nu, at der ikke er noget center, for et sådant netværk har intet center. Her bidrager alle til netværket med deres gener, deres produktive og reproduktive aktiviteter og deres innovationer. (...) den globale markedsudveksling i de globale netværk, den måde vi normalt opfatter varemarkedet på, (er) nu sammen med internettet blevet billedet på menneskets udvikling. (...) Derfor er det med en enkelt 'sand' races udryddelse af andre ude af billedet, på samme måde som ideen om et sted for oprindelsen bliver udflydende. (...) Menneskeheden udvikling er således sket på markedets vilkår hele vejen igennem, siden vi forlod vore fælles forfædre med aberne", skriver Høiris i det afsluttende afsnit om nutidens 'netværksmenneske'.

Dens strøm af fortættet information gør bogen, som formodentlig er tænkt som et oversigtsværk for alment interesserede, noget uoverskuelig. Har man imidlertid tålmodighed og koncentrationsevne nok, så findes der spændende og interessante dele i den.

Poul Ferland